

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

E.R. Postma, Eindhoven

Het laatste woord (1)

Num. 6:22-27

Van de hand van prof.dr. J.L. Koole verscheen in 1967 bij Kok in Kampen een studie getiteld 'Het laatste woord, de Aäronitische zegen, Numeri 6:22-27', serie Kamper Cahiers. Aan deze studie ontleende ik de titel van dit artikel. Is de zegen niet het laatste woord in de eredienst? Dit bijbelwoord koos ik als tekst voor de afscheidsdiensten (NGK en CGK) in Eindhoven op 15 januari 1989, bij het bereiken van de emeritaat-gerechtigde leeftijd.

Kunstacademie in woestijn

In het boek Exodus wordt met vuur en verve de bouw van de tabernakel uit de doeken gedaan¹. Je proeft nog de verrukking en vervoering van de verteller over zoveel schoons. En is het u ooit opgevallen dat in de woestijn een academie voor beeldende kunst werd opgericht²? Het beste laat zich dit alles lezen in de kleurige Groot Nieuws Vertaling³. De glans en gloed van edele metalen, de fonkeling van edelstenen, het rijk geschakeerde palet van warmgekleurd textiel – dat alles straalt je tegen. Kunstenaars als Besaleël en Oholiab met hun leerlingen wijdden zich hieraan, begiftigd met grote vakkennis en creativiteit bij ontwerp en uitvoering. Tot in de kleinste details (haken en ogen) werd alles in en aan de tabernakel vervaardigd en uitgevoerd op uiterst verfijnde wijze, zelfs als het gaat om de kledij van priesters en hogepriester (Ex. 39). En dat alles naar het model dat God aan Mozes getoond had (Ex. 25:40; Hand. 7:44; Hebr. 8:5). God zelf wilde deze schitterende pracht, zelfs voor de tent(!) der samenkomst, der ontmoeting, en zelf begiftigde Hij een Besaleël met zijn Geest (Ex. 35:30,31). Kunstenaars zijn een geschenk van God en in de eredienst is alleen het schoonste goed genoeg. Maar waarom dan zo karig, zo eenvormig, zo angstvallig, zo terughoudend bij zang en spel? Waarom niet het eigen timbre van kinder-, vrouwen- en mannenstemmen benut in beurt- of wisselzang? Waarom niet alle registers van het muzikaal instrumentarium opengetrokken en waarom zo moeilijk gedaan over nieuwe berijming en een nieuw-

testamentisch liedboek? Waarom zo weinig uitbundigheid in vormgeving en aankleding van een kerkgebouw (geldgebrek daargelaten)? Waarom die fronsende onderdrukking van zelfs 'een klein beginsel' van spontaneïteit in de eredienst?

Woordkunst

Een en al uitbundige kunstige vormgeving bij de tabernakel al. Daarom behoeft het niet te verbazen, dat de aäronitische zegen niet alleen overweldigend is van inhoud, maar ook op uiterst kunstzinnige wijze bewust⁴ vorm heeft gekregen in het Hebreeuws. Het is een fraaie compositie.

De ene zegenspreuk is opgebouwd uit drie parallelle versregels, die elk uit twee delen bestaan en die telkens in lengte toenemen: de eerste regel telt in het Hebreeuws drie woorden, de tweede vijf en de derde zeven; de eerste 3x5 lettertekens, de tweede 4x5 en de derde 5x5. Het totale aantal woorden bedraagt 15, waaronder 3x de verbondsnaam HERE. Daarmee verminderd resteren 12 woorden – zoveel woorden als er stammen van Israël zijn. Het klinkt als een climax met een volmaakte cadans.

Gezegenden – een vrome wens?

Iets van die cadans is nog te horen in onze vertaling. Maar over vertaling gesproken: is het u nooit opgevallen dat die de vorm van een wens heeft, een aanvoegende wijs. En is dat welgevoegelijk? We lezen in Num. 6:22,23 (N. Vert.): De HERE sprak tot Mozes: spreek tot Aäron en zijn zonen: Zó zult (moet, P.) gij de Israëlieten zegenen: spreek tot hen:⁵. Een gebiedende wijs dus. Maar als God Aäron en zijn zonen gebiedt Israël te zegenen uit zijn naam, moeten Aäron en de zijnen dan niet meer dan een vrome wens uitspreken⁶? En dat uit naam van de HERE zelf?? Er ligt een wereld van verschil tussen een voorbede en een (gedicteerde) zegen⁶! Daarmee komt Israël-in-de-woestijn(!) weer op één lijn te staan met

dat eerste mensenpaar in het paradijs over wie God eigenmondig zijn zegen uitsprak (Gen. 1:28). Een zegen door hemzelf grotendeels al herhaald en teruggegeven aan Noach en de zijnen (Gen. 9:1 v.v.). Zó ook moet u Aäron (Lev. 9:22) en Mozes (Lev. 9:23) zien staan komend uit de tent der samenkomst en horen zeggen: „De HERE zegent u...”,

33e jaargang - nr. 21.
13 oktober 1989

In dit nummer

- 365 E.R. Postma
Het laatste woord (1)
- 367 H. de Jong
Nader over: De
opstanding des vleses (1)
- 369 H.J. v.d. Kwast
Internationale Con-
ferentie van Gere-
formeerde Kerken (1)
- 370 D.W.L. Milo
Nieuw licht op Golgotha
- 371 A. Kadijk
Een kabinet CDA +
VVD + 'klein rechts'?
- 372 H. Algra
Gereformeerde
psychiatrie (3)
- 373 Margreet Maljers
Tussen kerk en keuken
- 374 J.C. Janse
Lokale cultus gewettigd
(4, slot)
- 376 A. Wattel
Wat hebt u met 'Oort'
van doen?
- 378 P.J. van Kampen
India, mij een zorg...
- 381 Alex Boshuizen
Een ervaring uit
Grand Rapids

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
D.W.L. Milo
Ds. K. Muller
Ds. E.R. Postma
J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Uit breder kring

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
A.J. van Veelen-Vis
Postbus 258,
3740 AG Baarn.
Tel. 02154-23546.
Gironummer 404945 t.n.v. Geref.
Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

f 55,- per jaar of f 30,- per half jaar.
Voor studenten f 44,- per jaar.
Buitenland f 79,- per jaar of f 99,- per luchtpost. Bij vooruitbetaling te voldoen.

Advertenties

Tarief: 50 ct. per mm. Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.
postbus 208, 3770 AE Barneveld, tel. 03420-13080. Fax 92619.

Druk

"Steenbergen", Zeist.

waarna en waarbij Gods heerlijkheid, zijn overweldigende, gewichtige glorie, straalde over Israël. Want „de heerlijkheid des HEREN verscheen aan het gehele volk” (Lev. 9:23b, vgl. 9:6)! En deze keer zijn de Israëlieten blijkbaar helemaal niet bang (vgl. Deut. 5:4,5 en 5:24-27).

Bij de ontsluiting van de schepping en de ontplooiing van zijn gaven en talenten mag de mens God (weer) achter zich weten. Dat blijft werkelijkheid. Laban typeert Izaäk als een gezegende des HEREN (Gen. 24:31), evenals Abimelech dat doet (26:29). Ook Jezus legt het de Koning in de mond: „Komt, gij gezegenden mijns Vaders, beërft het Koninkrijk, dat u bereid is van de grondlegging der wereld af!” Geen kleinigheid...

Zegen - enkel voorspoed?

Ik zou u dus mogen aanspreken met termen als: gezegenden des HEREN, gezegenden des Vaders – en dáár behoeft ook u niet van te schrikken... Maar waarin wordt die zegen des HEREN nu tastbaar, zichtbaar, concreet? Wat houdt dat in 'een gezegende des HEREN' te zijn? Je denkt bijna automatisch aan termen als voorspoed, rijkdom, welvaart. Toch is zegen, gezegend zijn, blijkbaar niet recht evenredig met welvaart en welzijn: het is meer, het is anders. Want ik zie daar-in de woestijn(!) bestraald door de heerlijkheid des HEREN een armzalig mini-volkje staan – een volkje van voormalige, uitgeputte slaven, een volkje zonder land (Deut. 7:7), gebukten en gebeukten.

Enerzijds zie ik Amram en Jochebed – en ze kijken vol trots naar hun zonen Aäron en Mozes en hun dochter Mirjam. Ja, maar ik zie ook ouders wier baby's het slachtoffer werden van farao's poging tot genocide: ons jongetje zou nu zo oud geweest zijn als Mozes... Ik zie ouders met trots kijken naar hun zonen die daar dienst doen bij de tabernakel. Maar tevens zie ik ook priesterzonen (en anderen) met lichaamsgebreken, gehandicapten, minder- en invaliden – én hun familie (Lev. 21:17-24). Hún is de priesterdienst ontzegd... Of mensen in Egypte in elkaar geslagen, zoals Mozes van dichtbij meemaakte (Ex. 2:11). Om over melaatsen nog maar te zwijgen – Mirjam zal bepaald niet de enige zijn geweest: „ga heen en vertoon u aan de priester” houdt onbetwist vakkennis en routine in bij het herkennen van de symptomen (overgeleverd van vader op zoon); binnen de priesterstand ontstaat o.a. ook een gilde van artsen (Mc. 1:44; Luc. 5:14; 17:24; Lev. 13:1-14:57)!

Ook zie ik 'het samenraapsel', een zootje ongeregeld (Ex. 12:38) met de invloed daarvan, Num. 11:4; Hand. 7:41-43? Om nog maar niet te spreken over onvolledige gezinnen, we-

duwnaren, weduwen, wezen, ontrechten, alleenstaande mannen en vrouwen die hunkerden naar ook één kind... Kortom een volk, een gemeente zoals wij die allen kennen.

Noten

- 1 Zie hiervoor vooral C. Vonk, 'De Voorzeide Leer'. deel 1a, Barendrecht 1960, pag. 360 e.v.
- 2 Ex. 35 : 34 v.
- 3 Alleen zou m.i. de verbondsnaam met HERE (en niet Heer) moeten zijn weergegeven; zie bijv. Ex. 35:30-36:2
- 4 Zie dr. H. Jagersma, Numeri deel 1, Nijkerk 1983 (in serie P.O.T.), pag. 125 e.v.; „... door de enige twee werkwoorden (vs 25a en 26a) in deze compositie, die een aparte vorm voor de jussivus hebben, inderdaad ook als jussivus te schrijven.”
- 5 J.L. Koole, a.w. pag. 8,9 N. 24; inf. abs. als gebiedende wijs; de woorden „spreek tot hen” zijn in de N. Vert. ten onrechte weggelaten – de St.Vert. had hier nog „sprekende tot hen”.
- 6 De hebreeuwse werkwoordsvormen hier dienen *niet* als wensen te worden verstaan, maar als indicativi en taalkundige overwegingen staan deze opvatting niet in de weg; zie H. Jagersma a.w., t.a.p.

H. de Jong, Amsterdam

Nader over: De opstanding des vleses (1)

Van één onzer lezers ontving ik de volgende brief:

Geachte ds. De Jong,

In Uw verhaal in Opbouw van 15 sept. '89 over: *Het eigene van Christus' opstanding* komen enkele zaken voor die bij mij wat vragen oproepen.

1. Om maar meteen met de belangrijkste vraag te beginnen:

Vervalt met de pedagogische ook de lichamelijke opstanding van Christus? Allerlei zaken die tot de lichamelijke van Christus behoren – Zijn stem, het feit dat Hij eet en drinkt met de discipelen na zijn opstanding uit de dood, de lidtekens op zijn handen en voeten en in zijn zijde – vallen naar Uw zeggen onder het terugkomen aan deze kant van de dood zoals dat ook van anderen, bijvoorbeeld Lazarus, de jongeling te Naïn e.d. geldt.

Terwijl de vluchtige kant van de Here Jezus, waarvoor U de term 'geestelijk lichaam' gebruikt, het blijk zou zijn van zijn heerlijkheid aan de andere kant van de dood, waar wij toch geen besef van hebben. Iets wat U aantoon met het enkele bijbelse gegeven dat inderdaad in Johannes 20 gevonden wordt dat Jezus nl. door gesloten deuren heengaat, hetgeen wat moeilijk zou zijn indien Hij werkelijk een lichaam had, of een werkelijk lichaam.

2. *Kan het zijn dat de engelen die deuren voor de Here Jezus geopend hebben?* De engelen zijn meesters in het openen van gesloten deuren zoals bijvoorbeeld blijkt uit het verhaal van Petrus, dat je vindt in Handelingen 12. Niet alleen loodsen zij Petrus door die deuren heen die vanzelf open gaan, maar ook langs de wachten waarvan in dat gedeelte nergens staat dat zij staan te slapen, laat staan dat zij liggen te slapen. Waarom zou het niet kunnen dat de engelen die Jezus ook na zijn eerste confrontatie met de satan dienden (Markus 1:13), Hem ook nu weer hielpen, nl. door die gesloten deuren. U zult toe moeten geven dat wij de engelen meestal niet zien, hoewel ze er wel degelijk zijn. Op plaatsen waar wij ze aanvankelijk niet vermoeden, bijv. bij de overdracht van de twee stenen tafelen van het verbond en bij Elisa die door vijanden omringd wordt, blijken zij wel degelijk aanwezig te zijn. (zie Galaten 3:19).

3. David zegt: met mijn God spring ik over een muur. Waar staat in de Bijbel: met Mijn God ga ik er dwars door heen? Is het niet juist Johannes die in zijn brief nog eens met nadruk zegt dat Jezus echt d.w.z. ook licha-

melijk uit de doden is opgestaan. Ze hebben Jezus in de arm geknepen (1 Johannes 1:1). Zoals ook Thomas die zijn vinger stak in Jezus' zijde. Is die Thomas dan toch door Jezus bij de benen genomen? Ds. Visee kniep bij dit gedeelte uit de bijbel altijd in zijn arm als hij op de preekstoel stond om te laten zien: als ik zeg echt opgestaan dan bedoel ik ook echt opgestaan: d.w.z. lichamen, zoals wij ook met de kerk van ouds belijden.

Wat moet ik me nu voorstellen bij de opstanding van het lichaam als wij met de opstanding geen echt lichaam krijgen, met vlees en beenderen enz? *Is de schepping hier vervluchtigd in de verlossing?*

4. *Is het niet mogelijk dat de Here Jezus in Zijn hemelse heerlijkheid ook straks bij onze zalige opstanding altijd herkenbaar zal zijn en blijven aan de lidtekens op Zijn handen, voeten en zijde?* Johannes op Patmos ziet Jezus immers als het Lam als geslacht (Openbaringen 5:5). En bij de wederkomst wordt van de tempel gezegd ... dat God de Almachtige haar tempel is en het Lam (Openbaringen 21:22). Zo zullen de mensen Christus ook zien terugkeren op de wolken van de hemel: gezeten aan de Rechterhand van God, maar ook: zij zullen zien, die zij hebben doorstoken. Graag Uw reactie.

Antwoord

De brief van onze geachte lezer getuigt van a tot z van grote liefde voor het heerlijk evangelie van de opstanding des vleses. Een liefde die ik volledig met hem deel. Wij kunnen niet zuinig genoeg zijn op ons geloof daarin en ook de geringste schijn van een *vervluchting van de schepping in de verlossing* (zoals hij zo knap formuleert) moet vermeden worden. Toch voel ik me door de kritische vragen van de brief niet echt in het nauw gedreven. Laat ik beginnen met ze één voor één kort te beantwoorden. Daarna hoop ik met een wat meer algemene beschouwing mezelf nog te verduidelijken.

1. "Vervalt met de pedagogische ook de lichamelijke opstanding van Christus?", aldus de eerste vraag.

Nee, kan ik eerlijk antwoorden. Ik had van het pedagogische van Christus' opstanding gesproken omdat we in het lichaam van onze verrezen Here niet alleen trekken van de toekomstige eeuw opmerken maar ook van deze aardse bedeling. Daarin stak aanpassing aan onze

'grovigheid' (om het met een aardige term uit onze belijdenis te zeggen). Vandaar mijn gebruik van de term 'pedagogisch'. Deze aanpassing echter was van tijdelijke aard omdat die grovigheid van ons een keer zal verdwijnen. Nu vraagt mijn brieveschrijver of dan misschien de hele lichamelijke van de opgestane Christus van tijdelijke aard is geweest. Nee, antwoord ik daarop, want de lichamelijke van de Opgestane staat *in ieder geval* buiten kijf. Het ging mij alleen om de hoedanigheid van die lichamelijke: in hoeverre droeg zij op de dag van Christus' opstanding (bij wijze van aanpassing) nog de trekken van het 'vlees' en in hoeverre was ze al bepaald door de trekken van de komende 'heerlijkheid'? Volgens mij (en ik denk: ook volgens de Schrift) zijn dus 'vlees' en 'lichaam' niet hetzelfde. Ons menselijk lichaam kan een vleselijke en een geestelijke 'invulling' krijgen, een aardse en een hemelse. Ik kom hierop nog terug, maar verwijs nu al vast naar het geheel van het opstandingshoofdstuk I Korinthiërs 15.

2. "Kan het zijn dat de engelen die deuren voor de Here Jezus geopend hebben", toen de Heiland na zijn opstanding door gesloten deuren binnenkwam? Mijn vraagsteller werkt dit punt zodanig uit dat ik overtuigd antwoord: Ja, dat zou zeker kunnen. Toch is deze gedachte spekulatief-theologisch van aard. Het argument dat bij andere gelegenheden van deze engel-assistentie melding gemaakt wordt, pleit ervoor om daarmee ook bij Jezus' verrijzenis rekening te houden, maar kan er van de andere kant ook weer net zo goed tegenin worden gebracht. Immers, waarom wordt daar bij de belangrijkste gelegenheid, die van Christus' opstanding, dan géén melding van gemaakt? Het argument laat zich dus aan beide zijden van de strijdstreep gebruiken en is derhalve niet beslissend. Maar afgezien daarvan, mijn voorstelling van het geestelijk karakter van Jezus' opstandingslichaam berust ook niet op het enkele gegeven dat de opgestane Here zich door dichte deuren heen verplaatste. De apostel Petrus zegt in zijn brief (I Petrus 3:18) dat Christus gedood is naar het vlees, maar levend gemaakt naar de geest. En in perfecte overeenstemming daarmee schrijft de apostel Paulus van de opstanding ten laatste dat er een natuurlijk lichaam is gezaaid en dat er een geestelijk lichaam wordt opgewekt (I Korinthiërs 15:44). En passant merk ik hierbij op dat niet ik de uitvinder ben van de term 'geestelijk lichaam'

(zoals je uit de formulering bij vraag 1 zou kunnen opmaken), maar Paulus zelf. En deze term te omschrijven als 'de vluchtige kant van de Here Jezus', zoals in hetzelfde verband gebeurt, acht ik onverantwoord. Het opstandingslichaam van de Here zou immers van een zodanige substantie kunnen zijn dat juist omgekeerd de materie van de deuren daartegenover vervluchtigde. Het woord 'vervluchten' suggereert werkelijkheids-vermindering. Die kan ik zeker bij de opgestane Here, niet plaatsen.

3. Onder het derde punt beklemtoont de brief nog eens sterk de ware lichamelijke van de opgestane Heer. "Ze hebben Jezus in de arm geknepen", heet het in navolging van I Johannes 1:1. Maar dit is wat mijn artikel betreft niet 'to the point'. Ik heb immers juist laten zien dat er de Here God alles aan gelegen was om de opgestane Heiland door zijn jongeren te laten herkennen als degene die vóór zijn sterven onder hen verkeerd had. Hij was het echt zelf. Thomas is helemaal niet 'bij de benen genomen'. Misschien zou deze grove bewoor-

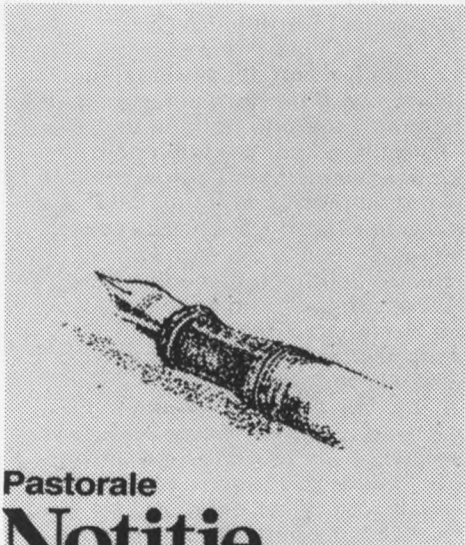
ding nog enigszins van toepassing zijn voor een Thomas die door nieuwsgierigheid gedreven op de Heiland afstapte om te weten hoe een opstandingslichaam er nu precies uitziet. Wij weten echter dat zijn belangstelling elders lag: is de Here werkelijk terug? De Here God zorgde ervoor dat hij knijpend kon vaststellen. „Wat moet ik me nu voorstellen", lezen we voorts onder deze derde vraag, "bij de opstanding van het lichaam als wij met de opstanding geen echt lichaam krijgen, met vlees en beenderen enz?" Maar is deze vraag naar de voorstelling nu niet gelijk aan die welke we in de gemeente van Korinthe tegen komen: met wat voor lichaam komen ze? De apostel straft deze vraag streng af, weten we. Het past mij natuurlijk niet datzelfde zware geslacht op mijn vraagsteller te richten, maar ik moet er hier wel naar verwijzen. We stuiten hier trouwens weer op dezelfde vergissing als eerder, dat namelijk 'lichaam' niet anders gedacht kan worden dan ingevuld met 'vlees en beenderen'. Behalve zo'n natuurlijk lichaam is er echter ook een 'lichaam van glans of

heerlijkheid' (Filippenzen 3:21).

4. „Is het niet mogelijk dat de Here Jezus in Zijn hemelse heerlijkheid ook straks bij onze zalige opstanding altijd herkenbaar zal zijn en blijven aan de lidtekens op Zijn handen, voeten en zijde?"

Als het over kunnen gaat zeg ik niet gauw: onmogelijk. Ook ik geloof stellig dat wij de Here Jezus zullen herkennen als het voor ons geslachte Lam Gods. 'Een lam, staande als geslacht', zegt Openbaring 5:6 van de verheerlijkte Christus. Maar precies deze uitdrukking moet ons weer voorzichtig maken, want naar de aard van het visioen zijn hier de trekken van Pasen ('staan') en Goede Vrijdag ('geslacht') in één voorstelling samengebracht. Welke preciese werkelijkheid daaraan beantwoordt, weten wij niet.

Tot zover de vragen. De volgende keer hoop ik daar nog een meer algemene beschouwing aan vast te knopen. De zaak is het meer dan waard.

Pastorale
Notitie

J. Kranenburg – Rolde

Onvoltooid leven

Dicht bij Leiden was in 1940 een viaduct in aanbouw dat deel zou uitmaken van de nieuwe rijksweg Amsterdam-Den Haag. Toen de oorlog uitbrak werd de bouw gestaakt. Meer dan vijf jaar heeft dat onvoltooide bouwwerk zomaar doelloos midden in de weilanden gelegen. Een triest beeld van de tijd, die we beleefden. Een stukje oprit dat nergens vandaan kwam en een afrit die nergens heen ging. Twee peilers staken als hulpzoekende handen de lucht in. Het had iets van Zadkines beeld van de verwoeste stad in Rotterdam. Toen de bevrijding kwam

lag het er nog net zo. Maar op een dag miste ik het zomaar. Ik dacht dat het afgebroken was zonder dat ik dat had gemerkt, maar bij nader inzien was het toch opgenomen in de nieuwe weg, waarvan de aanleg was hervat. Ik kom er nog wel eens langs en ik probeer dan dat viaduct te herkennen, maar dat lukt niet meer. Toch zit het er werkelijk in.

Er viel mij een brief in handen van een broeder, die jaren geleden is gestorven en wiens begrafenis ik heb geleid. Hij was overleden in de kracht van zijn leven, zoals wij dat noemen. Een bruikbaar christen en een bekwaam man in zijn beroep. Er werd nog veel van hem verwacht. Op zijn werktafel lagen de stukken waaraan hij de volgende dag verder zou gaan. Daar was psalm 146 zichtbaar: „...te dien dage vergaan zijn plannen.”

Op zijn begrafenis heb ik naar dat viaduct verwezen, dat daar vijf jaar lang onvoltooid in de weilanden lag en toch door de bouwers weer opgezocht werd en gebruikt. „God zoekt weer op wat voorbijgegaan is”. Pred. 3:15. Dat was geloof ik ook mijn tekst toen.

Een paar weken later kreeg ik een personeelsblad toegezonden met een in memoriam, gewijd aan deze broeder. Daarin werd ik op de vingers getikt. Zijn leven was niet onaf, zoals de dominee had gezegd, maar het was voltooid en daarom had de HERE hem weggenomen.

Dat werd natuurlijk geschreven uit een diepe eerbied voor het doen van de Here God, maar ik kom dat vaker tegen dat christenen het een ongeoorloofde gedachte vinden dat een leven onaf zou kunnen zijn. Toch is dat zo.

Niet alleen het leven van wie jong sterft, maar elk leven, ook dat van de geslaagde mens, die op hoge leeftijd sterft: het is niet voltooid. Het had iets dat er niet helemaal uitgekomen is. Bij het ouder worden wordt die gedachte feestelijker en ook zo ontspannend. Je wilt nog zo veel en je kunt het niet meer. Dat is wel jammer, maar wat bevrijdend werkt dan de gedachte dat het ook niet meer hoeft. Een mens hoeft niet eens in het harnas te sterven. Wel in de strijd tegen de zonde, maar niet in de strijd van dit bestaan of in de strijd om zelfverwerkelijking ofzo. Het komt niet af, maar het hoeft ook niet af.

Ik zou gedurende die vijf oorlogsjaren veel hoopvoller tegen het viaduct hebben aangekeken als ik had geweten: het ligt er nu zo onaf, maar straks wordt het toch nog opgenomen in de nieuwe weg.

Zo kijken we wel tegen ons leven aan. Het lijkt maar niet onvoltooid, maar het is onvoltooid. Maar de HERE is er mee bezig. Hij zal het voleindigen want Hij laat nooit varen de werken van Zijn handen.

Ik zou best een foto van dat viaduct willen hebben en ik zou er elke dag naar kunnen kijken vanuit de wetenschap die ik nu bezit.

H.J. v.d. Kwast, Amstelveen

Internationale Conferentie van Gereformeerde Kerken (1)

Er zijn dit jaar verschillende vergaderingen van kerken op wereldniveau gehouden.

In Harare in Afrika kwam de Geref. Oec. Synode (GOS) bijeen.

Deze 'synode' kreeg veel belangstelling vanwege het feit dat het lidmaatschap van de Geref. Kerken (syn.) omstreden was. De synode verwierp de voorstellen gericht tegen genoemde kerken en besloot zich niet langer synode maar raad te noemen.

De bedoeling van dit laatste is duidelijk: men wil geen bindende besluiten voor alle lidkerken, maar samenwerking en overleg.

Voor de Chr. Geref. e.a. kerken was het besluit t.a.v. de Geref. Kerken aanleiding het lidmaatschap op te schorten.

In Juni van dit jaar is in Langley in Canada weer een internationale conferentie van Gereformeerde Kerken gehouden.

Het initiatief tot dit contact is genomen door de *vrijgemaakte kerken* in ons land, die zich altijd van de GOS hebben gedistantieerd. Eind 1982 is een constituerende vergadering in Groningen gehouden. Tot lid van de conferentie zijn naast genoemde kerken en hun dochters in Canada, Z. Afrika en Australië enkele *presbyteriaanse kerken* uit Z. Korea, Schotland en Ierland toegetreden.

Na het conflict op de GOS in Harare was de belangstelling voor de conferentie in Langley als mogelijk alternatief toegenomen.

De Chr. Geref. en Geref. Kerken in Z. Afrika zonden waarnemers naar Langley. In onze commissie voor contacten met kerken in het buitenland is overwogen ook waarnemers te sturen, maar ervaringen in Z. Afrika en nu ook in N. Zeeland deden ons hiervan afzien.

Uit de verslagen in het Nederl. Dagblad is duidelijk dat men in Langley wat moeite had zijn weg te vinden. Een voorgaande conferentie in 1985 in Edinburgh was nogal teleurstellend. Wat beogen de samenkomende kerken met hun conferentie? Worden er bindende uitspraken gedaan voor alle aangesloten kerken, of is het een ontmoeting ter bemoediging en versterking?

Gelet op de geschiedenis is het niet zo vreemd dat de vrijgemaakte kerken niet zo goed uit de voeten komen met hun internationale conferentie. De al eerder genoemde Geref. Oec. Synode (GOS) kwam voor het eerst bijeen in Grand Rapids (USA) in 1946.

Het initiatief was genomen door de Geref. Kerken in Z. Afrika. In die jaren was men ook bezig met de oprichting van de *Wereldraad van Kerken* die in 1948 in Amsterdam onder grote belangstelling bijeenkwam. De Geref. Kerken (syn.) hadden in die tijd nog hun bezwaren tegen de Wereldraad en men zocht in de GOS een alternatief voor kerken van gereformeerd belijden.

De kerken van de vrijmaking hebben nooit deelgenomen aan de arbeid van de GOS. Terecht waren de kerken verbolgen over het feit dat op de eerste oecumenische synode in Gr. Rapids over de besluiten van de kerken in Nederland, die tot de vrijmaking hadden geleid, is gesproken. De vrijgemaakte kerken waren in Gr. Rapids 'lichtelijk en onverhoord veroordeeld', zo luidde een overweging bij de afwijzing van de uitnodiging tot bijwoning die onze kerken ontvingen voor een 'synode' te houden in Amsterdam in 1949.

Maar dit was niet het enige bezwaar. De synode van de Geref. Kerken (vrijg.) gehouden te Amersfoort 1948 overwoog, dat de te Amsterdam te houden samenkomst niet het karakter kan dragen van een synode omdat:

A *de gereformeerde kerkenorde niet een 'Oecumenische synode' kent...*

B *er geen 'oecumenisch kerkverband' mogelijk is tussen 'Kerken' die in hun eigen land niet in één verband leven;*

Voorts had de synode bezwaren tegen de *grondslag* van de GOS wegens tegenstrijdigheden in de opgesomde belijdenisgeschriften. In 'Nederl. Kerkgeschiedenis na 1945' heeft wijlen C.G. Bos ook ernstige bezwaren en hij vertelt ons dat de moeite met andere belijdenisgeschriften o.a. sloeg op de *Westminsterse Confessie* die anders spreekt over het verbond en de 'synodocratie', lag dit erg gevoelig.

Gezien de historie is het dus niet zo vreemd dat er nog steeds onduidelijkheid is over de weg van de Internationale Conferentie van Gereformeerde Kerken.

Voor zover uit de publicaties is op te maken zijn twee bezwaren van de synode van Amersfoort 1948 *vervalen*.

Ter conferentie waren afgevaardig-

den van de Chr. Geref. Kerken als waarnemers aanwezig. Hiertegen was geen bezwaar, ook al zijn deze kerken in ons land niet van éénzelfde verband als de Geref. Kerken (vrijg.). Het zelfde viel op te merken bij afgevaardigden uit andere landen. Omstreeks 1980 hielden de vrijgemaakte kerken nog vast aan het beginsel van *geen 'dubbele correspondentie'*.

In het memorandum dat in die tijd naar de deputaten van die Geref. Kerken in S. Afrika is gezonden, dat in onze kerken grote verontwaardiging opriep, werd ook informatie gegeven over de Chr. Geref. Kerken.

Uit het lijvige stuk nemen we over:

„Sinds 1961 hebt u (die Geref. Kerk in S.A.) volledige correspondentie met de Chr. Geref. Kerken (CGKN) en sindsdien hebt u ook ons die correspondentie aangeboden. Nu hebben wij aanvankelijk u er op gewezen, dat er volgens ons op grond van m.n. art. 27-29 Ned. Gel. Bel. geen dubbele correspondentie geoorloofd is met kerken in hetzelfde land tussen wie onderling *geen kerkelijke gemeenschap mogelijk is*. Dat gold van de Geref. Kerken in Nederland die wij als deputaten vertegenwoordigen, en de synodaal gebonden kerken. In brieven hebben wij u dit meege-deeld. Maar geldt dit voor ons ook i.v.m. de CGKN? Wij behoeven daarvoor niet heel de geschiedenis sinds 1892 op te halen. Onze kerken staan vast in de overtuiging, dat de Vereniging van 1892 geschenk en opdracht was wegens eenheid in leer, dienst en tucht naar Zijn Woord en dat het zich afzonderlijk houden van de christ. gereformeerden van toen niet gerechtvaardigd was."

Van een *'voorlopige'* dubbele correspondentie wilde men niet weten. Vastgehouden werd aan de bezwaren.

Nu is het inderdaad een vreemde zaak dat kerken, die in eigen land niet één zijn in samenleven, in het buitenland wel die eenheid vinden. Dit hoort bij de gebrokenheid van ons christelijk leven en het is een goede zaak dat men hiervoor in de vrijgemaakte kerken meer oog krijgt. Wie weet zijn wij ook nog eens welkom op de conferentie.

Belangrijker dan de zaak van de *'dubbele correspondentie'* is het feit dat de *Westminster Confessie* als één van de *grondslagen* van de samenwerking ter conferentie is aangevaard.

Daarover een volgende keer.

D.W.L. Milo, Nunspeet

Nieuw licht op Golgotha

n.a.v. dr. E.L. Martin, 'Secrets of Golgotha', Alhambra, Calif. 1988

Bent u al eens in Israël geweest? Vele van onze lezers zullen wel een bedevaart naar het 'heilige land' hebben kunnen maken: het is vandaag betaalbaar, er zijn reisorganisaties, u bent zeker van een officiële gids en de hotels zijn naar de keuze van uw beurs. De oorlogsgevaaren zijn er niet veel erger dan elders.

Die reis naar Israël is zeer de moeite waard, om meer inzicht in de heilsgeschiedenis te krijgen. U ziet weliswaar een (enige malen totaal) verwoest en herbouwd Jerusalem, u rijdt op asfaltwegen tot diep in de voormalige woestijn van het Zuiderland, u vindt steden met zonelementen op het dak die electriciteit leveren, en allerlei andere dingen, die niets met de tijd van Jezus' omwandeling op aarde te maken hebben. Maar u ziet ook tal van authentieke elementen, die niet door de tijd aangetast konden worden: het meer van Galilea bijvoorbeeld, de Jordaan, de stad Kapernaüm, de Dode Zee met de Kumran-ruïnes, de fundamenten van Jericho en... de bergen van psalm 125 rondom Jerusalem. Inclusief de Olijfberg!

En alles wat u ziet en ondergaat zult u wel willen toetsen aan de Schrift. U moet bepaald niet alles geloven, wat regeringsgidsen u vertellen. De velden van Efratha bijvoorbeeld zijn niet van plaats veranderd – maar wanneer u het graf van Rachel nabij Bethlehem wordt aangewezen, kunt u dit als een eeuwenoud eerbiedwaardig monument beschouwen, maar meteen bedenken dat Rachel 16 kilometer Noordelijk van Bethlehem is gestorven en begraven. *)

Waar lag Golgotha?

Natuurlijk wilt u, als u in staat bent Jerusalem te bezoeken, de plaats van Jezus' kruisiging, begrafenis en opstanding bezien. Hier is immers het scharnierpunt van de wereldgeschiedenis. Hier werd het oude testament vervuld en afgesloten. Hier werd ook het nieuwe testament geopend en ingewijd met Christus' bloed. Hier ging de toekomst open voor allen die leefden en leven in 'de verwachting Israëls'. Op Golgotha is de bakermat van ons christendom te vinden.

Te vinden? – Nu, dat heeft wel enige voeten in de aarde. De droeve werkelijkheid is dat u niet naar één Golgotha wordt geleid, maar naar twee plaatsen; die beide gepretendeerd

worden de authentieke plek te wezen, waar Jezus' kruisiging, dood, begrafenis en opstanding (vlak bij elkaar, zegt Joh. 19:41) zouden hebben plaats gevonden! De eerste en oudste plaats is die van de Kerk van het Heilig Graf, al 16 eeuwen geleden door Constantijn de Grote als zodanig aangewezen. Die kerk staat 500 meter ten westen van Moria's top. De andere plaats Golgotha wordt gewezen als het zogenaamde Tuingraf, liggend 750 meter ten noordwesten van Moria. (We namen de rots Moria, waar Abraham zijn zoon offerde, waar de dorsvloer van Arauna is geweest die David kocht, en waar later de tempels van Salomo, Zerubabel en Herodes zijn verzezen, als onwrikbaar uitgangspunt van onze visie aan).

Welke gevoelens een der beide 'Golgotha's' ook bij u mocht hebben opgeroepen – bij het tweede 'Golgotha' is de twijfel het belangrijkste gevoel. De Kerk van het Heilig Graf is imposant, overweldigend. Maar het 'Tuingraf' – uit oppositie tegen de zeer willekeurige plaatsbepaling van Constantijn geprefereerd – wordt door velen aanvaard; door zijn eenvoud, door zijn rotsgraf, ook door de serieuze overtuiging die in Nederlandse christelijke kringen is gevoed. Toch. Wanneer het ene graf de juiste locatie zou zijn betekent dit, dat het andere graf fictief is. En als het andere graf juist zou zijn is het eerste onjuist bepaald. En als beide onjuist kunnen zijn...

In het eerste geval (Heilige Grafkerk) zouden de kruisiging, dood, begrafenis en opstanding binnen de tweede stadsmuur hebben plaats gevonden, zij het vermoedelijk buiten de eerste. In het tweede geval zou de geschiedenis zich even buiten de Damaskuspoort hebben afgespeeld. In beide gevallen ongeveer op gelijke hoogte met de tempel – wilt u dit punt onthouden? Voor het verstaan van de heilsgeschiedenis moeten we namelijk geen enkele Schriftplaats terzijde leggen.

In beide gevallen zou de afstand van Golgotha tot het stadscentrum resp. 500 en 750 meter zijn geweest; wilt u ook deze cijfers onthouden? In beide gevallen zou vanaf Golgotha (resp. westelijk en noordwestelijk van de tempel gelegen) het tempelplein onzichtbaar zijn geweest, achter de hoge muren die de tempel omringden. Dit laatste is de sleutel tot de stelling: dat beide 'Golgotha's' niet overeenstemmen met de duidelijke Bijbelse gegevens. Ook de afstan-

den tot en de ligging ten opzichte van de tempel verbieden ons – wanneer we de Bijbel serieus nemen – om tussen deze twee 'Golgotha's' te kiezen.

Nog eens: waar lag Golgotha?

De Bijbel zegt dat Golgotha buiten de stadsmuren lag, nabij een verkeersweg, in een tuin, in een rotsachtige omgeving (nieuwgehouwen graf) en van verre zichtbaar voor talloze voorbijgangers die het Pasen kwamen vieren.

Niet alleen konden de voorbijgangers (zelfs van verre) de executie duidelijk zien, maar ook kon vanaf Golgotha gezien worden wat op het tempelterrein voorviel! Dat laatste nu is absoluut onmogelijk vanaf de twee 'Golgotha's' in Jerusalem, vanwaar men tegen hoge muren aankeek.

O ja? zegt u, kon men op Golgotha zien, wat op het tempelterrein voorviel? Ja, dat zegt de Bijbel. Niet eenmaal of twee maal, maar drie maal.

Toen Jezus met luider stem de geest gaf (Matt. 27:50, 51) scheurde het voorhangsel van de tempel, van boven naar beneden. Dat zegt ook Marcus (15:37, 38). Lucas keert de volgorde van deze twee dingen om, maar bevestigt zo de gelijktijdigheid.

Die gelijktijdigheid van Jezus sterven en het scheuren van het tempelgordijn werd waargenomen door de officier van de executiepeloton. Hij en zijn mannen (Matt. 27:54) *zagen* de aardbeving en het scheuren van het gordijn beide en zeiden: waarlijk, deze was een Zoon Gods. – Marcus geeft zijn eigen tekening: de officier *zag* dat Hij zo de geest had gegeven (met een kreet en met het scheuren van de voorhang) en kwam zo tot zijn uitspraak (Mrc. 15:38, 39). Dat betekent 'gehoord en gezien' door een onverdachte getuige. – Lucas tenslotte, de secure Lucas, noemt een zonsverduistering, een scheurend voorhangsel en een officier die *zag* (23:47) wat er geschiedde en die Jezus' luide stem *hoorde*. Wat de mond van drie getuigen zegt staat vast. De plaats Golgotha gaf uitzicht op het tempelterrein.

Bovendien lag Golgotha op enige afstand buiten de stad en aan een verkeersweg (marktplein, wordt wel vertaald). Als we dan nog weten dat de tempel door drie hoge muren was omgeven en alleen aan de oostzijde

(de ingangszijde) een lage muur had, moeten we erkennen dat Golgotha oostelijk van de tempel, buiten Jerusalem lag.

Ten oosten van Jerusalem, ten oosten van de tempel? Maar daar ligt immers het diepe en steile Kidron-dal? Ja, maar aan de overzijde van de Kidron liep en loopt de grote verkeersweg naar het Zuiden; naar Jericho, het Jordandal en naar Galilea, voor wie niet door Samaria wilde reizen. En aan de overzijde van het Kidron-dal lag en ligt bovendien... de Olijfberg.

De Olijfberg

We kennen deze heuvel maar al te goed uit de Bijbel. De 4 evangelisten spreken er twaalf maal over. En in Handelingen (1:12) staat aangegeven hoever deze berg van de stad lag: een sabbathsreis, en dat is dichtbij. Wij weten dat Jezus, als Hij zich te Jerusalem ophield, bij voorkeur op de Olijfberg verbleef: er onderwees, bad en vertoefde. We weten dat Bethanië op de zuidhelling van deze berg ligt. We verstaan dan ook, dat Zacharia (14:4) de wederkomst van onze Heiland op de Olijfberg profeteert.

Onze conclusie is dus deze: de kruisiging, begrafenissen en opstanding van onze Heiland kan volgens de Schriftgegevens geografisch alleen geplaatst worden op de Olijfberg. Alleen daar is het mogelijk geweest het tempelplein te overzien. Alleen vanaf deze berg(helling) konden de getuigen zowel zien als horen: dat het voorhangsel scheurde op het ogenblik dat Jezus de geest gaf.

Nu we weten dat de afstand tussen Olijfberg en tempel 'een sabbathsreis' was, een woord dat we maar eenmaal in de Schrift tegenkomen, kan het goed zijn na te gaan wat een sabbathsreis inhield. Alleen de Schrift zal het antwoord moeten geven. Want hoeveel vertrouwen we ook in een historicus-archeoloog willen stellen (en dat is dr. Martin), alleen de Bijbel kan doorslag geven bij ons aanvaarden. Misschien vinden we dan zelfs wel *veel meer*, dat voor ons van belang is, maar door de traditie werd verborgen. Zijn deze details wel van belang? Voor wie de Schrift, met name Mozes, Ezechiël, de Evangelien en Hebreeën serieus neemt wel. Dat zullen we gaan zien.

(Wordt vervolgd)

*) E.L. Martin, 'The Tomb of Rachel'

A. Kadijk, Dronten

Een kabinet CDA + VVD + 'klein rechts'?

1. *Inleiding.* Waarom geen kabinet CDA + VVD + SGP/GPV/RPF? Tot mijn spijt heeft geen enkele partij aan de koningin het advies gegeven om na te laten gaan of het vormen van een kabinet CDA + VVD + "klein rechts" mogelijk zou zijn. Welk advies zou u aan de koningin willen geven? Voor het vormen van de best mogelijke regering? Hoe kunnen wij fel tegen abortus, euthanasie en een nieuwe wet gelijke behandeling zijn en tegelijkertijd tot een kabinet CDA + PvdA adviseren? Is het één (fel tegen) niet strijdig met het andere (een *naast-best* kabinet)?

2. *Mogelijke samenstellingen* van een kabinet. Alternatieven.

1. CDA + VVD + D66 (Door D66 onmogelijk gemaakt)
2. CDA + PvdA + D66 (Terecht door het CDA niet gewenst)
3. CDA + PvdA (Word nu onderzocht)
4. CDA + VVD + "klein rechts" (Komt helaas niet aan de orde).
5. PvdA + VVD + Groen Links (zou een ramp voor christelijke politiek kunnen worden).

3. *Criteria voor een te vormen kabinet.* Welke maatstaven zouden wij behoren aan te leggen voor een te vormen kabinet? (Met wij bedoel ik de kleine christelijke partijen). De volgende uitgangspunten zouden in volgorde van belangrijkheid een rol kunnen spelen:

1. Het mogelijk maken van een regering die steunt op een meerderheid in de Tweede Kamer. Want Nederland moet bestuurd worden.
2. Het vormen van een kabinet dat nog zoveel mogelijk wil rekenen met Bijbelse normen.
3. Het samenstellen van een bewind dat redelijk aanvaard wordt door de Tweede Kamer.

4. *Is een kabinet met SGP/GPV/RPF onmogelijk?* Het moet ons opvallen, dat niemand van de fractievoorzitters de koningin heeft geadviseerd om "klein rechts" bij de formatie te betrekken. Is dat bescheidenheid van de drie kleine partijen geweest? De heer Schutte mag toch bekwaam genoeg geacht worden voor minister?

Of zijn de SGP, het GPV en de RPF onvoldoende eensgezind om zo'n kabinet te steunen? Ik vrees, dat er nog een zwaarder argument moet worden genoemd. Want bij toetreden tot een kabinet kan men niet langer vrijblijvend vanaf de zijlijn kritiek spuien. Wie deelneemt aan een re-

geringscoalitie moet bereid zijn tot het sluiten van compromissen.

Men zal het standpunt dienen in te nemen dat het minst-slechte beter is dan het slechte. Zijn de kleine christelijke partijen bereid om regeringsverantwoordelijkheid te dragen? Zo'n coalitie is waarschijnlijk door het CDA en de VVD niet weer overwogen. Verwachten CDA en VVD dat de drie kleine partijen teveel zullen vragen inzake de euthanasie en een wet gelijke behandeling?

Terugkomend op het eerste criterium voor een kabinetsformatie: Politiek is openbaar besturen. Elke politieke partij dient daartoe in principe bereid te zijn, want Nederland moet bestuurd worden. Voor een gemeente en een provincie vinden we dat vanzelfsprekend: meedoen aan besturen. Zelfs bij een overwegend links bestuur. Waarom dan niet voor de regering van Nederland? Spelen doperse invloeden (regeren is vuile handen maken) ons toch parten?

5. *Afrondend met een discussiestelling:* Bij de SGP, het GPV en de RPF dient het rijpingsproces te worden bevorderd om regeringsverantwoordelijkheid te dragen. Dit houdt tevens in dat er meer bereidheid moet komen om compromissen te sluiten. Niet alleen over belastingverlaging en milieumaatregelen, maar ook over euthanasie en de wet gelijke behandeling. Terwille van het beste (minst-slechte) bestuur voor Nederland.

H. Algra, Den Helder

Gereformeerde psychiatrie (3)

In het zesde deel van zijn proefschrift (1) over de geschiedenis van de gereformeerde psychiatrie is Van Belzen toe aan de verwerking van de gegevens uit zijn onderzoek. Zijn konklusie lijkt onthutsend. Is met dit proefschrift de gehele christelijke hulpverlening ontmaskerd?

Bestaansrecht?...

Wat kwam er in de praktijk van de pretenties van de Vereniging terecht? Volgens Van Belzen is men er niet in geslaagd de gereformeerde leer toe te passen in de psychiatrische praktijk. In de theorie over psychiatrische ziektebeelden én in de praktische behandeling en verzorging was er van de pretenties van de Vereniging niets terug te vinden. De patiënt werd behandeld volgens de algemene (neutrale) methoden. Naar aanleiding van deze konklusie kan men zich dus afvragen of het enig verschil uitmaakte in welke instelling een psychiatrisch patiënt werd behandeld.

Hoewel Van Belzen in zijn dissertatie het bestaansrecht van eigen gereformeerde inrichtingen niet rechtstreeks aan de orde stelt dringt zich toch wel de vraag op of deze instellingen wel recht van bestaan hadden. Wanneer men dit bestaansrecht ontkent, kunnen in het verlengde hiervan ook vragen worden gesteld omtrent de 'meerwaarde' van andere christelijke instellingen. In ziekenhuizen maakt men gebruik van dezelfde 'technieken' als in een 'neutraal' ziekenhuis. En buiten de gezondheidszorg: in hoeverre verschilt het onderwijs op een christelijke school van neutrale scholen?

Oorzaken

Waarom slaagde men er niet in een eigen gereformeerde behandelingsmethode te ontwikkelen? Van Belzen noemt enkele oorzaken. In de eerste plaats zochten de artsen binnen de Vereniging de oorzaken van krankzinnigheid in lichamelijke factoren. Daardoor kwamen psychische factoren (waaronder bv. de invloed van de religie) buiten het gezichtsveld te liggen. Bovendien was het in deze tijd nauwelijks van belang op welke wijze psychische stoornissen werden 'ingekleurd' (men was gericht op de vraag of een patiënt zich iets inbeelddde, maar het was van veel minder belang of hij nu dacht Napoleon te zijn; danwel door de duivel bezeten te zijn; ook hierdoor verdween de aandacht voor godsdienstige aspecten naar de achtergrond). In de derde plaats was men uit pastorale motieven beducht voor de vraag in hoeverre de religie (mede-) oorzaak zou kunnen zijn van psychi-

sche stoornissen. Tenslotte vermeldt Van Belzen nog een m.i. zeer opmerkelijk gegeven: gereformeerden zijn niet gewend om over hun geloofsbeleving te spreken; daardoor zal de arts bij de patiënt ook nauwelijks over het geloof hebben gesproken.

Samenvattend: doordat men de oorzaak van krankzinnigheid vrijwel geheel in lichamelijke factoren zocht was de mogelijke rol van de religie bij het ontstaan van psychiatrische ziektebeelden niet interessant. Bovendien was men niet gewend om te spreken over godsdienstige ervaringen en achtte men dit ook niet gewenst.

Een gereformeerde mini-samenleving

Toch wekten de gereformeerde instellingen de indruk van een zelfverzekerd bolwerk van (eigen) identiteit. Hoe kan men zo zeker van zichzelf zijn, terwijl de oorspronkelijke doelstellingen in het geheel niet gehaald werden?

Een antwoord lijkt gevonden te kunnen worden in het feit dat het leven binnen de instellingen zoveel mogelijk een kopie was van het gereformeerde leven in de maatschappij. Er waren eigen mannen- en vrouwenverenigingen, muziekkorpsen en tijdschriften. Op zondag waren er tweemaal gereformeerde kerkdiensten; verplicht voor het personeel en min of meer verplicht voor de patiënten. De dag begon met bijbellezing en gebed en iedere maaltijd werd ook op deze wijze begonnen. Bij het harmonium werden psalmen gezongen. En uiteraard was het personeel louter uit de Gereformeerde Kerken afkomstig. Met andere woorden: het gereformeerde karakter was binnen de instellingen overduidelijk aanwezig.

Religie en psychiatrisch ziektebeeld

Wat is de rol van de religie bij het ontstaan van psychiatrische ziektebeelden? Vaak is geloof een taboe binnen de geestelijke gezondheidszorg. Aan de andere kant wordt gemakkelijk (en wetenschappelijk ongefundeerd) het geloof als oorzaak van psychische stoornissen aangewezen. Juist van een gereformeerde instelling had men mogen verwachten dat deze zich intensief met vragen over het verband tussen geloof en psychiatrisch ziektebeeld zou hebben beziggehouden. Het is naar mijn mening dan ook terecht dat Van Belzen het als gemis ziet dat op dit terrein door de Vereniging nauwelijks onderzoek is verricht.

Gereformeerd behandelen of wonen?

Onlangs illustreerde de directeur

van een christelijke inrichting de identiteit van zijn instelling met de opmerking: „We hebben hier toch een dominee en een kerkgebouw?” Deze uitspraak geeft aanleiding tot het vermoeden dat de identiteit slechts een kwestie van 'de buitenkant' is.

Van Belzen wil deze kant niet uit; hij is nadrukkelijk op zoek geweest naar het specifieke behandelingsaspect van een gereformeerde instelling. De pretentie die de Vereniging in dit opzicht voerde zal hem hier ongetwijfeld toe geprikkeld hebben. Inderdaad moet worden geconstateerd dat de oorspronkelijke doelstelling die Ds. Lucas Lindeboom voor ogen stond niet gehaald werd. In feite ontbrak slechts de gereformeerde sfeer in neutrale instellingen; wat de behandeling betreft konden er geen verschillen worden aangewezen.

Toch dringt zich hier een spanningsveld op. Naar mijn mening onderschat Van Belzen de betekenis van het leefklimaat in inrichtingen. In de pedagogiek wordt er voortdurend de aandacht op gevestigd dat de manier waarop mensen samen-zijn, met elkaar omgaan, van grote waarde is voor de emotionele groei van kinderen (Kok, Ter Horst). Dat geldt m.i. ook voor het leefklimaat van psychiatrische instellingen. In mijn visie is de geloofsovertuiging van groter belang naarmate de patiënt kwetsbaarder is. Kwetsbare mensen hebben meer dan anderen behoefte aan geborgenheid, aan een woonklimaat dat herkenbaar voor hen is.

Rituelen

Een uitwerking van het leefklimaat wordt gevormd door de rituelen (2). Uit het proefschrift van Van Belzen kan gemakkelijk de indruk ontstaan dat rituelen (bidden, bijbellezen, kerkgang) slechts bijzaak zijn. Voor de patiënt moet men echter de waarde van rituelen niet onderschatten. De laatste tijd ontdekt men binnen de psychotherapie hoe belangrijk die rituelen voor de patiënt zijn. Het is dan ook niet verwonderlijk dat patiënten uit de reformatorische kerken zich juist in veel moderne psychiatrische inrichtingen in de kou voelen staan. Door het gemis aan herkenning komt de vertrouwensbasis tussen therapeut en patiënt soms moeizamer tot stand, terwijl die basis juist onontbeerlijk is voor verdere behandeling. Daarnaast blijkt dat men – doordat men elkaars taal niet verstaat – soms te laat daadwerkelijk hulp inroept.

Ik vraag me af of Van Belzen voor het belang van de faktor leefklimaat – en de daarmee samenhangende

betekenis van rituelen – voldoende oog heeft gehad (zie Ter Horst, 3).

Vragen

Geschiedschrijving wordt altijd door de bril van de auteur (en zijn tijd) gekleurd. Men kan zich in dit verband bv. de vraag stellen in hoeverre de aksenten die de auteur legt mede worden bepaald door zijn eigen visie op kernvragen die in dit boek aan de orde worden gesteld (bv. de mogelijke relatie tussen geloof en psychische stoornis; de invloed van lichamelijke of psychische factoren op het ontstaan van psychiatrische stoornissen). Toch is Van Belzen naar mijn mening in zeer ruime mate objektief te werk gegaan en kan men slechts hier en daar in dit opzicht een vraagteken plaatsen. Een vraag die nog bij mij opkwam is of de auteur gelijk heeft wanneer hij stelt dat de opkomst van eigen gereformeerde psychiatrische inrichtingen verklaard moet worden uit de behoefte aan isolement van de Afgescheidenen. Speelde rond 1880 niet evenzeer het streven om op alle terreinen van de samenleving werkzaam te zijn een rol? (een vorm van emancipatie; vergelijk 4).

Uitdaging

In het voorgaande kwamen enkele

kritische vragen naar aanleiding van de inhoud van de dissertatie van Van Belzen aan de orde. Veel belangrijker zijn m.i. de vragen „aan ons eigen adres”. De auteur vermoedt dat de gereformeerde psychiatrie zich sterk afzette tegen de bestaande psychiatrie om daarmee het bestaan van eigen instellingen te kunnen rechtvaardigen. Ik heb de indruk dat dit te zwart-wit gesteld is. Toch moeten we ons wel afvragen wat de 'meerwaarde' van christelijke hulpverlening is. Genezen daar meer mensen? Werken daar andere hulpverleners? Is de identiteit een zaak van uiterlijk zichtbare zaken, gaat het om een innerlijke overtuiging? Op welke wijze spelen christelijke wetenschap en hulpverlening op elkaar in? (5).

Van Belzen heeft een boeiende dissertatie geschreven. Daarnaast is mijn waardering voor de mensen die destijds geprobeerd hebben een gereformeerde psychiatrie te ontwikkelen gegroeid. Dat die doelstelling niet gehaald werd doet aan hun bedoelingen niets af.

We leven nu in een andere tijd dan 100 jaar geleden. In onze tijd wordt minder gedacht vanuit duidelijk omlijnde denkkaders; de informatie die op ons afkomt maakt de wereld heel complex. Niettemin staan we voor dezelfde opdracht als Ds. Linde-

boom. Ik zie het proefschrift van Van Belzen dan ook vooral als een uitdaging voor christelijke instellingen om zich op de waarde van hun identiteit te bezinnen. Die uitdaging maakt het lezen van het boek meer dan de moeite waard.

Noten

- (1) Dr. J.A. van Belzen; Psychopathologie en religie; Proefschrift Vrije Universiteit, Amsterdam, Uitgave: Kok, Kampen, 400 pagina's, f 49,50.
- (2) In dit artikel wordt het woord 'rituelen' genoemd. Dit verwijst in eerste instantie naar uiterlijke aspecten en de daarachter liggende symbolische betekenis. Vanuit onze christelijke levensovertuiging hebben bidden, bijbellezen en kerkgang uiteraard een veel diepere betekenis.
- (3) Ter Horst noemt de rituelen 'een groot geloofsgoed, dat zeer ten onrechte is verwaarloosd; ze zijn ervoor om kruispunten over te komen, om de verbrokkelde werkelijkheid heel te maken'. (In Prof. Dr. W. ter Horst: Christelijke Geloofsopvoeding; Kok, Kampen, 1989).
- (4) Rijnsdorp spreekt van een ontwikkeling van polemisch en restauratief naar 'expansief' (Dr. C. Rijnsdorp: De benaming 'christelijk' in een veranderend nederlands tijdbeeld. In: Christelijke organisaties in discussie; Boekencentrum, 1979).
- (5) Rond dit thema wordt op 24 en 25 november in Zwolle een conferentie gehouden. Organisatie: Studiecentrum Welzijnswerk en Levensbeschouwing Windesheim, Postbus 10090, 8000 GB ZWOLLE.

Margreet Maljers-Kroes, Alkmaar

Tussen kerk en keuken

'Evensong'

In de zomermaanden worden er in onze stad, door de gezamenlijke kerken 'Evensongs' georganiseerd. 'Gezamenlijk' moet u niet al te letterlijk opvatten want vrij veel kerken, o.a. de onze, zijn er niet bij betrokken.

Een Evensong bestaat uit het lezen van een paar schriftgedeelten, samen bidden, het uitspreken van de Geloofsbelijdenis en het luisteren naar het jongenskoor dat bij de Grote Kerk hoort, of naar een ander koor uit de omgeving.

Het is een soort dienst waar ik nogal gecharmeerd van ben en toen het jongenskoor aan de beurt was om de dienst op te luisteren, spoedde ik me, na 's morgens en 's middags een kerkdienst in onze eigen kerk te hebben gevolgd, 's avonds naar de Grote Kerk. Onderweg kwam ik een van de zonen tegen.

„Waar ga je naar toe”, vroeg hij.

„Naar de kerk”, riep ik terug.

„Alweer?” zei hij verbaasd. „Jij weet ook niet van ophouden... fana hoor.” Fana is turbotaal voor fanatiek. Deze zoon houdt niet van overbodige letters en hoewel turbotaal al weer tot het verleden behoort, blijven sommige woorden plakken.

„Je mag mee”, inviteerde ik.

„Doei”, zei hij, met zoveel afgrijzen op zijn gezicht, dat het duidelijk was dat hij me niet zou vergezellen.

Het ietwat late tijdstip van vertrek en de fikse wind deden me lichtelijk hijgend in de kerk verschijnen. Het jongenskoor en de pastor stonden al in de startblokken en doordat ik rende en zij zingend schreden, kon ik ze net voorblijven. Gelukkig zag ik vlug een lege stoel en tevreden zette ik me neer.

Het koor en de pastor waren gehuld in rode toga's met een toetsje wit.

Het was een fleurig gezicht.

Eigenlijk begrijp ik niet dat in onze kerken de dominees niet vaker in een toga verschijnen. Het lijkt me een uitgesproken gemakkelijke dracht. Vooral voor hun vrouwen, want ik denk dat het in een pastorie 's zondags zo toegaat.

Zij: „Frederik... trek nu eerst je preekpak uit voor we aan de koffie gaan. Het is net naar de stomerij geweest, want die tomatensoepvlek van de vorige week, kreeg ik er zelf niet uit”.

Hij: „Kom je moet je om die uiterlijkheden niet zo druk maken. Ik heb er zo'n hekel aan om me telkens te moeten verkleden”.

Zij: „Ja... dat kun je nu wel zeggen... maar de mensen zitten een uur naar je te kijken en als je dan een vlek op je rever hebt, schaam ik me dood. Je weet wat een scherpe ogen mevrouw Frisia, die op de voorste rij zit, heeft. Waarom neem je niet gewoon een toga. Die gaat over alles heen en je hoeft 's zondags niet meer zo te letten op wat je eet. En het staat nog mooi ook. Het kleedt prachtig af. Je vriend Barend staat het ook mooi”.

Hij: „En Barend is juist broodmager!”

Zij: „Bij Barend vult het een beetje op. Lineke is er zo gelukkig mee, dat hij nu een toga draagt! Ze heeft me verteld dat het, als je de rekeningen van de stomerij meetelt, een stuk voordeliger is”.

Hij: „Ik zal er eens over nadenken”.

De pastor was inmiddels op de kansel geklommen en zong een soort Nederlands Gregoriaans. Hij had een prachtige stem. Heel soepel laag en warm. Het jongenskoor zong de sterren van de hemel. Misschien zou het voor onze gemeente ook wel iets zijn... Een Evensong... Ik ben alleen bang, dat we het zonder jongenskoor moeten doen. En dat is toch jammer.

J.C. Janse – Ermelo

Lokale cultus gewettigd (4, slot)

of alleen offeren bij het centrale heiligdom? – Deuteronomium 12

Slotgegevens

Wat betreft het argument van prof. B. Holwerda in de besproken verhandeling over Deuteronomium 12, 'De plaats die de HERE verkiezen zal', dat er 'plaatsen' gelezen moet worden, o.a. omdat de Leviëten het te druk zouden gehad hebben, wanneer de dorpelingen allemaal naar Jeruzalem moesten trekken en niet bij een lokale cultusplaats terecht konden – dat argument is niet overtuigend.

We kunnen ten eerste bedenken dat er vele Leviëten waren – zie de geslachtsregisters – en dat die eigen steden bewoonden. Wat betekent, dat die ook niet bij elke cultusplaats bij de hand waren.

Ten tweede: In tijden van gehoorzaamheid kwam niet elke week of elke maand moord of diefstal voor – waarvoor men een offer schuldig was. Evenmin als in onze gemeenten.

Bovendien werd voor de dagelijkse zonden van het volk elke dag in de tempel een morgen- en avondoffer gebracht.

Ten derde bewijst zowel de tijd van Salomo, als die van Hiskia, alsook de praktijk na de ballingschap, dat de dienst van de verzoening op een centraal punt, te Jeruzalem, mogelijk was.

En tenslotte: de taak van de priesters en Leviëten was in de eerste plaats *onderwijzen* (Deut. 33:10; Mal. 2:6). Ongetwijfeld heeft dat in steden en dorpen plaats gehad. Je kunt daar de oorsprong van de synagogen na de ballingschap in zien.

Uit het feit echter dat het volk, zelfs in reformatorische tijden, het offeren op de hoogten niet of nauwelijks opgaf, kun je merken hoe taai eigenwillige godsdienstigheid is, hoe er altijd weer de neiging is om méér en 'anders' te doen dan de HERE heeft voorgeschreven.

Het moet dan ook voor Hiskia een daad van moed en geloof geweest zijn om de hoogten werkelijk op te ruimen. Hiskia's boden, die daarvoor ook naar het voormalige tienstammenrijk trokken, werden er in Efraïm en Manasse om weggehoond (2 Kron. 30:10).

En dat het althans in Juda niet om offerplaatsen van een afgodische cultus ging, maar om offerhoogten voor Jahweh, blijkt uit wat de onderkoning of hofmaarschalk van Sanherib zei toen hij voor Jeruzalems muur lag.

Hij speculeerde op de ontevredenheid van het volk, toen hij uitriep: „Heeft Hiskia niet de hoogten en altaren van Jahweh verwijderd?” (zodat deze God nu wel vertoornd zal zijn en u niet zal helpen) (2 Kron. 32:12). En hij zei erbij – en daaruit blijkt wel zonneklaar, dat alleen de dienst in het centrale heiligdom gewettigd was! –: „en tot Juda en Jeruzalem gezegd heeft: voor één altaar zult gij u neerbuigen en daarop offers ontsteken?” M.a.w. ver voor een zg. centralisatie-gedachte die in de dagen van Josia zou zijn ontstaan, was de regel van het centrale heiligdom aan deze heidense maarschalk bekend.

Het gaat niet aan, daarom, om, zoals dr. M.J. Paul in zijn eerder genoemde proefschrift doet, de reformaties van Hiskia en Josia te beschouwen als een opruimen van 'kwelijke praktijken op de lokale offerplaatsen'. Er was meer aan de hand dan wat misbruik⁸⁾. Het hele gebruik van de offerhoogten deugde niet.

Al met al bewijst dit ook, dat als Hiskia het offeren op de hoogten – hoewel dat voor Jahweh bedoeld was, verbiedt, ook de exegese van prof. Holwerda, als zou Deut. 12 een veelheid van cultusplaatsen toegestaan hebben, onmogelijk juist kan zijn.

Wanneer dan ook gezegd wordt, dat het volk geestelijk honger zou hebben geleden als het in een omgeving met een veelheid van altaren 'aan een centraal heiligdom overgeleverd was' en dat God Zelf door centralisatiewetgeving, 'die hongerdood veroorzaakt zou hebben'⁹⁾, dan kunnen we daartegenover stellen, dat Israël in zijn goede dagen dat zeker niet zo heeft opgevat.

We denken nl. aan 2 Kron. 11:13 v.v., waar vermeld wordt, dat de priesters en de Leviëten uit heel Israël zich in Juda en Jeruzalem vestigden. De Leviëten verlieten hun weidegronden, omdat Jerobeam en zijn zonen het hun onmogelijk maakten voor de HERE het priesterambt te bekleden. En vele godvrezenden uit de stammen van Israël, zo vermeldt dat hoofdstuk, zijn naar Jeruzalem gekomen, om den HERE de God van hun vaders te offeren. Alleen zijn ook zij blijkbaar later de verkeerde weg op gegaan, want vs. 17 zegt: „...zij bewandelden drie jaren de weg van David en Salomo.” „Toen Rehabeam sterk geworden was, verliet hij de weg des HEREN, en geheel Israël

met hem.” (2 Kron. 12:1).

Blijkbaar waren zij toch gewend geweest in het centrale heiligdom te offeren. Toen hen verhinderd werd als vanouds uit hun woonplaatsen naar Jeruzalem te trekken, verlieten zij hun huis en haard en vestigden zich in Juda.

Als dan ook gezegd wordt, dat, bij een gecentraliseerde cultus – met één altaar, in Jeruzalem – „de bediening der genademiddelen van Gods zijde veel te schaars zou zijn geweest tegenover de rijkdom en de veelvuldigheid van het altaar der duivelen”, dan ontkennen we dat ten stelligste¹⁰⁾. Gods weg in de verzoening in Christus is volmaakt.

Bovendien is het niet goed te zeggen dat God die geestelijke hongerdood zou hebben veroorzaakt – we denken eerder aan Jak. 1:13 v.: „Laat niemand, als hij verzocht wordt, zeggen: Ik word van Godswege verzocht... Maar zo vaak iemand verzocht wordt, komt dit voort uit de zuiging en verlokking van zijn eigen begeerte.” Dat is ook op het gebied van het godsdienstige zo.

Israël heeft hierin de HERE verlaten en Zijn wet vergeten.

Zelfs het wetboek was 'onder 't stof geraakt'.

Ook in Davids tijd waren er echter dingen in het vergeetboek geraakt. David erkende het zelf, na het geval met Uzza en de ark. Hij zei er later van: „...wij hebben Hem niet geraadpleegd, zoals het behoorde” (niet gezocht naar het recht, St.vert.) (1 Kron. 15:13).

Zo kan het ook nog wel verklaard worden, dat David Absalom naar Hebron liet gaan om een gelofteoffer te brengen.

Ongetwijfeld is met dit alles een belangrijke kwestie aan de orde – ook van belang voor het leven in het verbond van vandaag.

Het betreft nl. de vraag of de hang naar allerlei eigen godsdienstige 'inbreng' door Ex. 20 en/of Deut. 12 gelegitimeerd wordt, of dat de HERE, juist door het zo duidelijk centraal stellen van het 'bloed der verzoening' bij de ark, in het centrale heiligdom, heenwijzend naar Christus, Zijn volk leerde en leert, dat Hij het 'goed maakt' en van Zijn volk niet anders vraagt dan geloof en gehoorzaamheid als leven in het verbond. Samuel zei reeds tot Saul, die in eigengereide godsdienstigheid een offer bracht: „Zie, gehoorzamen is beter dan slachtoffers...” (1 Sam. 15:22).

Juist bij onze opvatting van Deut. 12 krijgt de klacht uit de boeken Koningen en Kronieken: „de hoogten alleen verdwenen niet”, diepte. En de heerlijkheid van de tempeldienst met het verzoendeksel komt zo pas goed uit.

Holwerda kwam, naar hij zelf erkende, tot onoplosbare problemen: B.v. hoe is de eredienst aan die locale heiligdommen ingericht geweest? Wat was de verhouding tussen centraal en regionaal heiligdom? Wat is de eigen betekenis van de tempel voor Israëls leven geweest¹¹⁾?

Het zijn vragen die in feite niet zo gesteld behoeven te worden – omdat er voor deze problematiek, zoals we menen aangetoond te hebben, een andere oplossing is.

Laten we verder ook niet vergeten, dat de brief aan de Hebreëën op geen enkele plaats naar een veelheid van cultusplaatsen terugverwijst, maar slechts naar die ene centrale plaats, als afschaduw van de ware dienst van de verzoening. Buiten deze heeft geen enkele offerande zin.

Tegenover alle eigenwillige hoogtendienst met extra godsdienstigheid in misoffers of vroomheidscultus, steekt deze ene verzoening onder Oud en Nieuw verbond scherp af. Wandel in het verbond.

Conclusie

Het is niet nodig om een veelheid van cultusplaatsen aan te nemen, omdat anders de centralisatiegedachte de Pentat-kritiek een 'archimedisch punt' zou leveren om te verklaren dat Deuteronomium pas in Josia's dagen geschreven is. De 'centralisatiegedachte' was voor Israëls volksbestaan essentieel en vanaf het begin genoegzaam bekend.

Maar het is evenmin nodig en geoorloofd om Deuteronomium, wat zijn ontstaan betreft, naar 'late tijden' te verwijzen – alsof de HERE de specifieke onderwijzing terzake van 'het ene altaar' aan Zijn volk vele eeuwen onthouden had.

Ermelo, 26 mei 1989

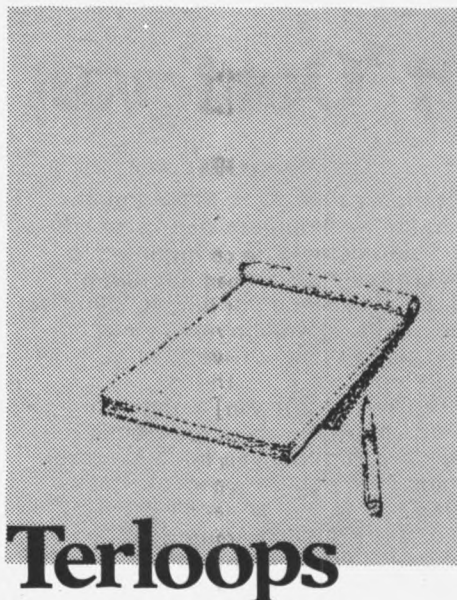
J.C. Janse

⁸⁾ M.J. Paul, a.w. pag. 324.

⁹⁾ B. Holwerda, a.w. pag. 25.

¹⁰⁾ B. Holwerda, a.w. pag. 25.

¹¹⁾ ibidem pag. 28

P.C. van Wijk

Ik zie je zitten II

Ik ga nog even door met wat te vertellen over het boekje 'Ik zie je zitten'. Het zal wel duidelijk zijn, dat ik het boekje over het algemeen met plezier heb gelezen. Het is vlot geschreven, geeft herkenbare situaties en doet een dringend beroep op ieder om binnen Gods gemeente oog te hebben voor een ander. Dat echter niet alleen. Even belangrijk is het om buitenkerkelijken te laten zien, dat er in de kerk echt een plaats is voor hen, een plaats waar ze gezien worden.

De schrijvers komen met een verhaal, dat ik wat verkort weergeef. Een dominee liet tijdens de catechisatie eens een pakje zien, dat hij liet doorgeven. Iedereen wou wel weten wat er in zat. Toen na heel wat heen en weer gepraat het pakje uiteindelijk open was, bleek onder de laag van watten niets te liggen. Een flauwe mop, vond iedereen. Maar toen kwam de dominee met de 'toepassing'. Het is inderdaad flauw zo'n leeg pakje. „Maar met het geloof is het soms net zo. Wat krijg je mee? Je leert bidden in de kinderstoel: 'Here zegen deze spijze, amen'. Later leer je meezingen. Je hoort verhalen uit de bijbel. Maar het blijft soms allemaal verpakking voor je. En allerlei mensen roepen: 'voorzichting met dat geloof. Neem het maar aan als een kind. Niet zulke lastige vragen stellen. Vooral niet openmaken'. En het wordt doorgegeven als een kostbaar pakje. Maar dan blijft het verpakking: formules, die je leert toepassen. Maar wat heb je daaraan? Geloven in Jezus Christus is niet het leren opzeggen van gebeden op vaste tijden, niet het doen van een aantal godsdienstige plichten, maar zoiets als een relatie'.

Markus 2

In Markus 2 wordt verteld, dat Jezus in Kapernaüm was. Daar was Hij

thuis. En dan komen er veel mensen naar Hem toe, ook vier mannen met een verlamde. Het verhaal is bekend. Er wordt een gat in het dak gemaakt en de verlamde wordt neergelaten. Jezus geneest de man en tussen de bedrijven door vertelt Hij de joodse schriftgeleerden, wat vergeving van zonden inhoudt. In dit verhaal komen verschillende mensen voor. Ik citeer weer even uit het boekje:

'de verlamde

Heeft vaak tegen benen en ruggen opgezien. Wordt meestal met de nek aangekeken. Ze laten hem links liggen. Een mens in de marge. Is stukgelopen op onbegrip en op ongeloof. Kan gewoon niet meer verder. Wordt in dit verhaal meegesleept in een laatste poging nog wat van zijn leven te maken.

Herkent u hier iemand in?

de mensen in de deur

Daar zijn er veel van. Vrome mensen zijn het vaak. Geïnteresseerden in woorden over God. Horen graag een goede preek. Staan daarin schouder aan schouder. Hebben soms geen oog voor anderen: de verlamde zien ze. Merken niet eens dat ze hem het zicht op Jezus ontnemen. Barricaderen de weg naar het heil.

Merken ook niet dat ze in Jezus' gezichtsveld staan. Omarmen Jezus. Of omklemmen ze hem?

Herkent u er iemand in?

de vier vrienden

Laten het – of liever: hem – er niet bij zitten. Kunnen zich niet neerleggen bij zoiets als 'het heeft zo moeten wezen en het zal wel een bedoeling hebben'. Geven niet het vrijblijvend advies: 'je moet er eens een weekje uit'. Hebben begrepen wat geloof, hoop en liefde is. Lopen zich de benen uit het lijf voor de verlamde. De verlamde loopt op hun benen. En vooral op hun geloof.

Ze dragen een ander.

Laten zich niet ontmoedigen door tegenslagen. Weten dat de druppel op de gloeiende plaat ook de hardste steen holt. Zoeken nieuwe wegen, op zoek naar heil voor een ander.

Herkent u er iemand in?

Hebt u zo'n vriend?

Bent u zo'n vriend?

Boeken van vrienden lees je met meer belangstelling dan andere boeken. Vooral als het goede vrienden zijn. Ik heb er zo maar wat van doorgegeven. Er staat meer in. Aan het slot worden een aantal praktische wenken voor evangelisatie gegeven. Het boekje 'Ik zie je zitten' is uitgegeven door Kok in Kampen en in de boekhandel te koop.

Ik zie je zitten.

Zien we mensen in de kerk, hoe verschillend ze ook zijn, echt zitten? Ontmoeting betekent zien.

En in de kerk ontmoeten we God en mensen.

A. Wattèl, Hoofddorp (* 1)

Wat hebt u met 'Oort' van doen?

Zoals wellicht ook de meeste Opbouw-lezers zullen weten, is in de loop van dit jaar (nog net voor de val van het kabinet Lubbers-II) een omvangrijke herziening van onze belastingwetgeving tot stand gekomen; het leeuwedeel van de nieuwe bepalingen, die bekend zijn geworden onder de benaming 'Oort-wetgeving', zal vanaf 1 januari 1990 gaan gelden.

In het onderstaande wil ik een aantal onderdelen van de belastingherziening kort bespreken; het gaat dan met name om die elementen die naar mijn mening voor predikanten en/of commissies van beheer/kerkeraden van belang zijn. De behandeling is, gelet op zowel de omvangrijkheid en de ingewikkeldheid van de materie als de aard van het lezerspubliek van Opbouw, noch uitputtend noch diepgaand; het is slechts mijn bedoeling enkele signalen af te geven en hier en daar wat wegwijzers te plaatsen waarmee de doelgroep (hopelijk) haar voordeel kan doen.

Integratie inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen

Onder de huidige wetgeving zijn de meeste Nederlanders (afgezien van de 65-plussers) over hun inkomen zowel loon- of inkomstenbelasting als premies AOW/AWW verschuldigd. Vanaf 1 januari a.s. worden deze beide heffingen met elkaar verbonden en in één percentage uitgedrukt. Deze zogenoemde integratie betekent een aanzienlijke vereenvoudiging, vooral als daarbij ook nog in aanmerking wordt genomen dat de huidige nogal ingewikkelde belastingtariefstructuur voor de meeste belastingplichtigen wordt teruggebracht tot slechts drie van toepassing zijnde heffingspercentages (ca 35%, 50% en 60%). Behalve premies AOW en AWW kennen we ook nog premies AAW en AWBZ (ik laat de afkortingen maar voor wat ze zijn). Deze laatste premies (de zogenoemde opslagpremies) zijn verschuldigd door de werkgever indien er sprake is van een dienstbetrekking en door de man of vrouw zelf indien deze niet in dienstbetrekking werkzaam is. Vanaf 1 januari 1990 worden ook deze premies in de integratie betrokken en vormen ze een onderdeel van de bovenstaande percentages. De werknemer gaat er dus op achteruit; nu betaalt de werkgever immers de opslagpremies terwijl in de toekomst ze (zij het netto) in zijn geïntegreerd heffingstarief terugvindt. Om deze teruggang te voorkomen, moet vanaf

1 januari 1990 door de werkgever aan de werknemers een vergoeding worden betaald, de zogenoemde overhevelingstoeslag. Bij degenen die niet in dienstbetrekking zijn, doet deze teruggang zich niet voor, omdat zij de opslagpremies nu ook zelf betalen.

Predikanten zijn niet in dienstbetrekking en krijgen dus als zodanig met de verschuiving van de opslagpremies en met de overhevelingstoeslag niet te maken. Toch is daarmee niet alles gezegd. In de gevallen namelijk waarin bij de vaststelling van de hoogte van het traktement rekening wordt gehouden met de door de predikant verschuldigde premies volksverzekeringen (hetzij allemaal, hetzij alleen de opslagpremies) of waarin de aanslag premieheffing volksverzekeringen van de predikant door de gemeente wordt betaald of vergoed (in deze situaties draagt de predikant de premies dus in feite niet zelf), zal een nieuwe regeling moeten worden getroffen die inspeelt op de vanaf 1 januari 1990 geldende wetgeving. Het verdient uiteraard aanbeveling om dit tijdig te doen; het is vervelend indien op een later tijdstip nog allerlei correcties en aanpassingen zouden moeten plaatsvinden.

Beperking kostenaf trek

Naast de vereenvoudiging van de tariefstructuur geldt vanaf 1 januari a.s. ook een verlaging van de belastingtarieven; over het algemeen zullen de burgers er door de belastingherziening dan ook iets op vooruit gaan. Toch geldt dat niet zonder meer voor iedereen. De tariefverlaging wordt namelijk voor een gedeelte gefinancierd uit het schrappen of beperken van een aantal aftrekposten. Het spreekt voor zich dat dit voordelig is voor mensen met geen of weinig aftrekposten, maar dat deze aanpak mensen met een groot aantal aftrekposten wat minder zal aanspreken.

Met de beperking of uitsluiting van de kostenaf trek zullen ook de predikanten te maken krijgen. Ik geef een paar voorbeelden.

- a) De kosten van een telefoonabonnement zijn niet meer aftrekbaar; alleen de zakelijke gesprekskosten komen voor aftrek in aanmerking.
- b) De kosten van algemene literatuur (geen vakliteratuur zijnde) zijn niet meer aftrekbaar. De uitgaven voor vakliteratuur blijven in het algemeen wel aftrekbaar. Ik wens onze predikanten

bij de komende discussies met de fiscus veel sterkte.

- c) De kosten van kleding, niet zijnde werkkleding, zijn niet langer aftrekbaar. Voor de goede orde: het preekpak is géén werkkleding. Dus toch maar een toga over de vrijetijdskleding?
- d) De kosten van representatie zijn niet meer aftrekbaar; hetzelfde geldt voor de kosten van voedsel, drank en genotmiddelen (het kopje koffie met de sigaar voor het bezoek op de studeerkamer).
- e) Voor de kosten van de voor het werk gebruikte auto is aftrekbaar een bedrag van f 0,44 per kilometer (minder hoeft niet, meer mag niet). Alle andere kosten (stalling, afschrijving etc.) blijven voor eigen rekening.
- f) Aannemende dat de predikant zijn traktement voor meer dan 50% in of vanuit zijn werkruimte aan huis verwerft, is aftrekbaar 15% van de huur dan wel van het huurwaardeforfait (in het geval de predikant een eigen woning bezit), alsmede 15% van de totale energiekosten. In dit forfait worden ook de inrichtingskosten begrepen; afzonderlijke aftrek van stoffering, schoonmaakkosten etc. is uitgesloten.
- g) De kosten van tekstverwerkers, typemachines etc. (met inbegrip van software, papier etc.) zijn aftrekbaar voor het bedrag dat uitgaat boven f 800,- per jaar; wel moet daarbij rekening worden gehouden met de afschrijvingen.

Zoals opgemerkt, geldt de beperking, c.q. uitsluiting van de kostenaf trek met ingang van 1 januari 1990. Voor aanschaffingen vóór die datum geldt nog het huidige (ruimere) regime. „Het recht is geschreven voor hen die waken”, zeiden de oude Romeinen reeds.

Kostenvergoedingen

Ook na 1 januari 1990 blijft als uitgangspunt gelden dat onbelast mogen worden vergoed die kosten, welke als aftrekbare kosten worden aangemerkt. Voorbeeld: de vergoeding voor de kosten van vakliteratuur (aftrekbare kosten) is onbelast. Na 1 januari 1990 kan het evenwel ook voorkomen dat kosten die ten behoeve van de beroepsuitoefening worden gemaakt, niet aftrekbaar zijn, terwijl daarentegen, als ter dekking van die kosten een vergoeding wordt ontvangen, die vergoeding niet belast is. Een voorbeeld hiervan vormen de kosten van voedsel, drank en genotmiddelen. Draagt de werknemer deze kosten zelf, dan

zijn ze niet aftrekbaar (zie boven), worden ze door de werkgever vergoed, dan is de vergoeding onbelast. Hetzelfde geldt voor de kosten van literatuur, geen vakliteratuur zijnde. De achtergrond is dat het feit dat de werkgever bereid is aan de werknemer bepaalde kosten te vergoeden, een vermoeden van zakelijkheid met zich meebrengt.

Het bovenstaande geldt in beginsel ook voor de predikanten; er zit evenwel een adder onder het gras. Als het niet gaat om inkomsten uit dienstbetrekking maar om zogenaamde „andere inkomsten uit arbeid” (en dit is bij predikanten het geval), dan mogen kostenvergoedingen slechts op declaratiebasis worden verstrekt; algemene kostenvergoedingen zijn alsdan niet mogelijk. Dit betekent dus dat bijvoorbeeld de algemene boekenvergoeding die een predikant ontvangt, bij hem belast is (en de kosten – mits het om vakliteratuur gaat – aftrekbaar zijn), maar de vergoeding die hij ontvangt op grond van het indienen van bonnetjes (ook indien het om niet-vakliteratuur gaat!) niet belast is. Hetzelfde geldt voor de vergoeding van autokosten (f 0,44 per kilometer). Deze bepalingen leiden ertoe dat, tenzij op het systeem van vergoeding op declaratiebasis wordt overgestapt, het voor de belastingheffing niet meer uitmaakt of iets wordt aangemerkt als een algemene kostenvergoeding of onderdeel van het traktement vormt. Wel heeft het gevolgen voor de hoogte van de emeritaatsuitkeringsgrondslag (behoudens in het geval van boekenvergoedingen omdat deze nu ook al worden meegenomen). Overigens moet worden afgewacht hoe dit verbod van het verstrekken van algemene kostenvergoedingen in de praktijk gaat uitwerken; ik sluit niet uit dat ook hier leer en leven wat uit elkaar zullen gaan lopen.

Bruto of netto

Het is niet ongebruikelijk dat predikanten een autokostenvergoeding genieten welke hoger is dan f 0,44 per kilometer. Na 1 januari 1990 mag niet meer belastingvrij worden vergoed of op het inkomen in mindering worden gebracht dan dit bedrag. De vraag is: wie betaalt dit nadeel? Anders geformuleerd: is met de predikant een bruto- of een netto-afsprake gemaakt? Het risico om van partijdigheid beschuldigd te worden trotserend, geef ik als mijn opvatting dat met de predikant in het algemeen op dit punt een netto-afsprake zal zijn gemaakt; naar redelijkheid en billijkheid zal het de bedoeling van de 'partijen' zijn geweest de werkelijke kosten van de autokilometers te vergoeden. Het argument dat de predikant toch ook de voordelen van de belasting-

verlaging geniet, acht ik niet valide. Deze opvatting brengt met zich mee dat het meerdere boven f 0,44 moet worden gebruteerd. Op basis van bijvoorbeeld een reële vergoeding van f 0,55 en een geïntegreerd belastingtarief van bijvoorbeeld 50% betekent dit een bruto-vergoeding van f 0,66 per kilometer. Ook hiervoor is mijn advies: s.v.p. tijdig bespreken en regelen!

Tenslotte

Tot slot nog een tweetal opmerkingen (in de hoop dat u er nog steeds bij bent).

1. Als ik het goed zie, is er in onze gemeenten een toenemend gevoel van onzekerheid (misschien wel van onbehagelijkheid) over de honorering van onze predikanten. Ik vind dat ook niet zo vreemd. De vergelijking met andere beroepsgroepen (bijvoorbeeld leraren) is er de laatste jaren bepaald niet gemakkelijker op geworden en de financiële ruimte van de gemeenten vertoont geen stijgende lijn. De L.V. van Dronten heeft uitgesproken dat de minimum-uitkeringsgrondslag van de S.E.V. als uitgangspunt geldt voor de minimum-honorering (geen norm maar een minimum!) en dat de regionale vergaderingen op de honorering dienen toe te zien. Of de kerken en/of de predikanten hiermede werkelijk zijn geholpen,

vraag ik mij af. Nog heel veel wordt aan de persoonlijke inzichten van de mensen in de plaatselijke gemeenten overgelaten en de toetsing van de regionale vergaderingen is slechts marginaal. En het wordt er, gezien het bovenstaande, niet eenvoudiger op.

Zonder te willen pleiten voor een reglementering van bovenaf, zou ik toch een lans willen breken voor de totstandkoming van een commissie of een werkgroep waarbij kerken en predikanten terecht kunnen met hun vragen en die op haar beurt kan zorgen voor algemene informatie en voorlichting. Ik denk dat de belangen van zowel de gemeenten als de predikanten hiermee gediend zouden kunnen zijn.

2. Wat hebt u met 'Oort' van doen? Het antwoord is: veel, heel veel. Ik hoop dat door het bovenstaande de mist niet dichter is geworden maar dat hier en daar wat helderheid is ontstaan. Meer was ook niet mijn bedoeling.

(*1) Belastingadviseur, lid van het bestuur van de S.E.V. en lid van de Financiële Commissie Nederlands Gereformeerde Kerken. Het artikel is geheel op persoonlijke titel geschreven.

Van het bestuur

Gaarne vragen wij de aandacht van onze abonnees voor het volgende. Sinds 1 januari van dit jaar verschijnt "Opbouw" in een andere vorm, met een dubbele omvang en eenmaal per veertien dagen. Daardoor hoopte het bestuur een kostenbesparing te bereiken, zodanig dat dit jaar geen verlies zou opleveren.

De beoogde besparing op portokosten is inderdaad tot stand gekomen. De aangeboden hoeveelheid artikelen en de nieuwe rubrieken hebben er echter toe geleid dat veel meer nummers dan voorzien was een omvang hebben van 20 pagina's. Dit doet de drukkosten aanzienlijk stijgen, wat over 1989 toch tot een exploitatieverlies zal leiden. Het bestuur meende aan de redactie geen beperkingen op te moeten leggen wat de omvang van ons blad betreft. Temeer daar er steeds meer berich-

ten van waardering binnen komen over de wijze waarop "Opbouw" thans geredigeerd en uitgegeven wordt.

Zo groeit ons blad uit tot een informatiebron voor jong en oud, waarin iedereen een artikel kan vinden dat boeit.

Om ook volgend jaar op de ingeslagen weg voort te kunnen gaan en daar een gezonde financiële basis aan te geven, ziet het bestuur zich genooddacht het abonnementsgeld te verhogen tot f 60,- per jaar. Wij vertrouwen erop dat U na bovenstaande uiteenzetting zult inzien dat dit nodig is en dat U de verhoging van het abonnementsgeld wilt billijken. Daardoor zullen wij in staat zijn ons blad te kunnen blijven uitgeven.

Het bestuur

P.J. van Kampen, Eck en Wiel

India, mij een zorg...

I. Onderweg in India

Om diverse redenen deed zich voor mij onlangs de mogelijkheid voor ruim een maand in India door te brengen. Tussen midden augustus en midden september verbleef ik in dat immense land; die tijd bracht ik vooral door in Pune, 4½ uur met de trein van de miljoenenstad Bombay, en, helemaal aan de andere kant van het land, in Calcutta, momenteel een stad van 14 miljoen mensen. Pune was reisdoel, omdat ik er aan een theologische opleiding les gaf, Calcutta, omdat ik graag onze 'dochter' wilde zien. Via Stichting 'Redt een Kind' 'sponsort' ons gezin haar nu al een aantal jaren. In vier artikelen vertel ik graag wat over mijn ervaringen; na dit inleidende verhaal, met wat impressies van land en volk, volgen drie artikelen over de situatie van christenen in India. India en de situatie van de Christenen aldaar zijn me zelf erg 'onder de huid gekomen'; ik heb de ontmoeting met (vooral) tientallen gelovigen als heel existentieel ervaren. Naar ik hoop, kan ik daarvan iets op u als lezers overdragen.

De eerste indrukken

Nauwelijks vlieg ik een uur of drie, in een enorme Jumbo 747 van Singapore Airlines of ik word me bewust dat we echt Europa uit zijn. De zeer comfortabele 'jet' wordt verduisterd, omdat er een (niet erg interessante) Amerikaanse film vertoond gaat worden. Als alle raampjes op passende wijze zijn verduisterd, merk ik plotseling dat we boven (het Saoedi-Arabisch) woestijngebied vliegen. Onder mij liggen, zeer helder zichtbaar, scherpgetande bergketens, werkelijk immens. Diep uitgesleten rivierbeddingen staan volstrekt droog. De kleur is geelbruin en alles ziet eruit zoals van een béétje woestijn verwacht mag worden. Ik besluit enigszins asociaal te zijn en houd een stukje van mijn gordijn permanent omhoog. Anderhalf uur lang draai ik mijn hoofd bijna uit de kom om zoveel mogelijk woestijn te kunnen 'bespieden'. Dan valt de nacht en vliegen we zeker een uur over de Arabische Zee, totdat de miljoenenstad Bombay zich als een reusachtig spinnenweb van licht onder ons schuift. Al van beduidende hoogte valt te zien dat de auto's links rijden (erfenis van een koloniaal Brits verleden). Bovendien zie je al van honderden meters hoogte dat het verschrikkelijk nat is. De moesson is nog in volle hevigheid bezig. Eenmaal geland worden we door

een klamme vochtige hitte overvallen: het is een graad of 28, schat ik, maar het vochtgehalte van de lucht benadert dat van onze maand november. De gebruikelijke afwerking van paspoorten en bagage duurt vrij lang. Een paar keer heb ik net mijn paspoort weer secuur weggeborgen (het is onbekend land en wat moet je verwachten?), als er wéér iemand in uniform je aanhoudt en – om onduidelijke redenen – inzage in je 'ge-loofsbrief' eist. Na een keer of vijf zo'n controle kan ik wat geld wisselen en de bagage is er haast meteen. En, tot mijn onuitsprekelijke vreugde, wordt heel discreet een enveloppe overhandigd met de boodschap dat een Indiase kennis buiten op mij wacht. In een geleende bestelwagen word ik naar zijn huis gereden. De straten liggen te glanzen onder een laag water, twee uiterst sjeke mercedessen breken de monotone stroom riksha's en auto's uit de vroege jaren '50 en ook nog wat 'zestigers'. Relatief nieuwe auto's (minder dan 10 jaar oud) vormen misschien 2% van het verkeer dat ik zie. In de grotendeels onverlichte straten zie ik ook een paar koeien rondsnoeken of terneerliggen. Verder honden langs de kant van de weg en varkens die in hopen afval snuffelen. Zeer armzalige hutten van brokken hout, lappen en andere materialen: 'shacks', zoals ze hier heten. En, heel opmerkelijk voor mij, veel mensen op de weg, aan de rand van het asfalt en in de berm. De meesten zijn doorweekt en hebben sandalen aan of, vaker nog, zijn barrevoets. Ze doen geen enkele poging zich te haasten. De moesson ontvlucht je toch niet.

Bij latere gelegenheden zie ik dit alles vele malen weer, nu overdag. Wat me dan steeds opvalt is de volte op en langs de weg. 'Azië's Miljoenen' zijn geen fictie!

Koeien en kamikaze-rijders

Als ik me later overdag in mijn riksha, een soort bromfiets-taxi (op zich al een vervoermiddel voor de meer goeiden, maar naar onze normen spotgoedkoop) vooroverbuig ontroft zich een schilderachtig, maar ook vaak enigszins angstaanjagend tafereel. Een van de mopjes die ik hier hoor, gaat over een bisschop en een taxi-chauffeur. De bisschop stierf, stond voor Gods troon en werd naar de hel verwezen, de taxi-chauffeur belandde moeiteloos in de hemel. De reden: Als de bisschop preekte, viel iedereen in slaap. Als de riksha-chauffeur onderweg was, bad iedere passagier vurig! Het is volkomen terecht, vind ik. Er is stel-

lig verschil in rijstijl bij de diverse bestuurders, die me vervoerden. Toch is de meest voorkomende houding die van een kamikaze-piloot. Je haalt langzamer verkeer in, zit dus in de rechterbaan van wat feitelijk een tweebaansweg moet heten. Van de andere kant doet een vrachtwagen precies hetzelfde. Zonder vaart te minderen gaan beide passanten recht op elkaar af en gooien op het allerlaatste moment hun stuur om. Ze zijn voortdurend bedacht op het onverwachte! Ik laat het aan theologen over om te verklaren hoe het mogelijk is dat er in andere landen nog steeds beschermengelen voorkomen; ik zou denken dat ze allemaal in India werkzaam moeten zijn! Je wordt je bewust dat een veilige aankomst op de plaats van bestemming niet een gegarandeerde zaak is.

Het langzamer verkeer dat je inhaalt zijn mensen met handkarren, soms op ongelooflijke wijze hoog opgetast. Hoe ze vooruit krijgen? Verder zijn er de ossenwagens, kleurrijk vanwege de geverfde horens van de 'bullocks' en vrolijk vanwege de belletjes aan de halster en de metalen deeltjes aan de as van de wagen. Ik ben verrukt van deze wagens! Zou voor mij met mijn 'rijbewijsloze staat' een uitkomst zijn. Daarnaast koeien die vertikken opzij te gaan, honden en talrijke geiten op de weg en wandelaars, die op de meest ongelooflijke wijze oversteken. (Techniek: steek op een onverantwoordelijke wijze op een bizar punt over naar het midden van de weg, wacht vervolgens gelaten af tot de eindeloze stroom gepasseerd is, zonder je te vermorzelen. Het is gewoon eng! (Of geloof in reïncarnatie verantwoordelijk is voor deze doodsverachting weet ik niet, maar ik heb nergens anders iets vergelijkbaars meegemaakt.)

En dan, het meest eng van allemaal, de scooters. Veel gezinnen hebben drie kinderen, krijg ik de indruk, maar over Indiase familieplanning zal ik 't nu niet hebben. En allemaal op een scooter. Vader zit voorop en houdt beide handen aan het stuur. Dat is verstandig, gezien de toestand van de wegen en vanwege het feit dat zijn middelste spruit op de treeplank staat. (Is bij ons streng verboden.) Tussen vader en moeder zit het oudste kind, dat enig besef heeft dat het zich goed moet vastklemmen. En dan de moeder die steevast schrijlings op de duozit heeft plaatsgenomen (kan ook moeilijk anders, als je een sari draagt). Ma, die zich enigszins achteloos vasthoudt aan een slip van vaders overhemd, heeft ook losjes nog een kind op schoot. Eerlijk waar, als ik

het zie (en dat gebeurt geregeld) krijg ik het spaans benauwd! Het is zo ongelooflijk gevaarlijk! Maar iedereen doet het. Ik ben bij vrienden, een docentenechtbaar hier op de campus. We krijgen het over het verkeer en ik vertel dat verhaal. Waarop de vrouw, moeder van twee kinderen, breed grijnst en verklaart dat zij ook altijd zo op de scooter zit. (Ze blijkt niet in het minst gekwetst door mijn gepijnigde gelaatsuitdrukking).

Dan heb ik nog niet genoemd de immense hoeveelheden uitlaatgasen die je onderweg omgeven. Feitelijk vind ik dat het meest onaangename aspekt van reizen in India. De vervuiling van het milieu door het verkeer moet vele malen de in het Westen aanvaardbare normen overschrijden!

Wie echter denkt dat het dus zeldzaam onaangenaam is om hier te reizen heeft nog van me tegood dat het zo ontzettend interessant en fascinerend is! Alleen al de mensen die je onderweg tegenkomt! De uitdrukkingen, de kleding, de ingenuïteit waarop men zich aan de levensomstandigheden hier aanpast. Zonder zelfoverschatting zou bijna iedereen hier, met een beetje goede camera, op een tocht van 150 meter een hele novib-kalender aan exquise plaatjes kunnen schieten.

Bedelaars

Wat nog meer opvalt? De bedelaars. Onderweg van mijn vriends huis naar het station van Bombay (op weg naar mijn eindbestemming) wordt bij elk stoplicht tegen de taxi-ruit getikt. In de stortregens staan halfnaakte, verkleumde kinderen te bedelen. Ze houden hun hand op en kijken zieliger dan ik bij iemand ooit heb gezien. „Niets geven”, adviseert mijn metgezel, „beroepsbedelaars. En ze krijgen het vermoedelijk niet eens in handen; er zijn een soort bendeleiders die hen in dienst hebben en bijna de hele opbrengst opstrijken”. Met tegenzin blijf ik 'nee' schudden. Een groen licht verlost me periodiek van gewetensnood. Op het perron moeten we geruime tijd wachten; de trein is laat. Opnieuw is het mijn lot als blanke om mensen aan te trekken. Viju's aanwezigheid fungeert als een zekere barrière, maar nauwelijks is er even wat om navraag te doen of hij staat al een moeder met kind naast me, met een open handpalm. Ze is zelf nog een kind. Ik heb gemerkt hoe ik bijna steeds de mensen hier jonger schat dan ze zijn. Toch, het moedertje kan niet ouder dan 17 geweest zijn. Haar kleren zijn gescheurd, maar weer opgelapt. „Je moet 't niet doen”, heeft Viju gezegd. „Als je geven wilt, doe het dan alleen aan mensen die echt aantoonbaar invalide zijn. Als je aan de armen geld geeft, help je hen niet. Het stijft hen

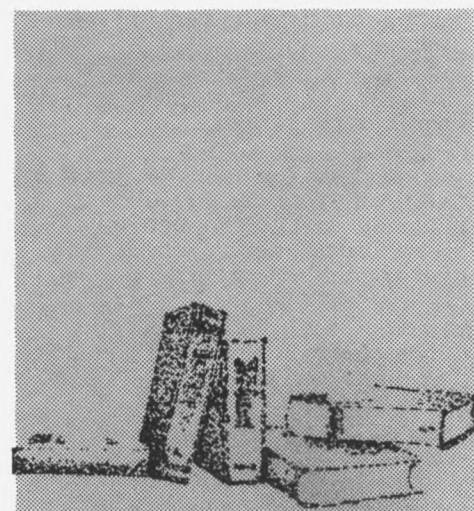
alleen in een passieve, lethargische houding”. Hij heeft uiteraard gelijk. En toch. Een móoi kind! Prachtige ogen, met een smekende blik. Als ze niets krijgt vandaag, geeft ze zich vannacht, uit bittere noodzaak, vermoedelijk aan de eerste de beste passant die er een paar rupees voor over heeft. Zo heeft ze nu één kind en volgend jaar bedelt ze dan met twee kinderen op haar arm, of aan haar sari. Er lijkt geen structurele oplossing aanwezig. Dat kwelt me. Maar, opnieuw, tienduizenden zijn er nog veel erger aan toe dan zij. Ik zie de eerste, als ik in Pune uitstap en een poosje moet wachten. Een meisje van een jaar of veertien (denk ik) komt met moeite langs een soort glooiing, een loopbrug, naar beneden. Eén been is goed, het andere verschrikkelijk mismaakt; ze kan het alleen zijwaarts bewegen. Het meest doet het denken aan een treurig verminkt insect, de manier waarop ze loopt, althans. Zij krijgt natuurlijk geld. Hoeveel zou ik moeten geven? Eén rupee is natuurlijk veel te min, maar vijftien rupees zou de opbrengst zijn van twee dagen...

Binnen enkele uren zijn de contrasten gezien. De keurige, beschaafde en echt buitengewoon vriendelijke mensen in mijn eersteklas coupé (geen drukte, heel gezellig ons achten, achter een deur die bij elk station secuur op slot wordt gedaan: alleen mensen die hebben geboekt kunnen terecht en alle zitplaatsen zijn bezet.) En hier deze gebroken vlinder, zonder bewegingsvrijheid, zonder aantrekkelijkheid, zonder perspectief, ook zonder God? Als ik aan India denk, kan ik haar niet daarbij vergeten. Nu India, van een abstracte grootheid omgevormd tot 'gezichten' en 'plaatsen' zal ik de gedachte aan haar moeten verdringen, wil ik van deze reis alleen gelukkige en prettige herinneringen overhouden. Maar mijn gewenningsproces is o zo sluipend en bijna fataal. Ik schrik bij de tweede ernstig mismaakte al niet meer zo als bij dat eerste verwoeste leven. En de derde is in feite voor mij al méér van het zelfde... In drie weken Pune raak ik er feitelijk min-of-meer mee vertrouwd. Ik weet nu onmiddellijk wie in mijn categorie van steunontvangers hoort en wie niet. Ik registreer en geef, maar mijn eerste geschoktheid herhaalt zich niet. Dan zijn zwaardere prikkels nodig. Vergaat het iedereen zo?

Christenen

En verder ontmoet ik Christenen: studenten aan (evangelikale) theologische opleidingen, docenten, die aan diezelfde instellingen verbonden waren, kerkleden en ook kerkleiders, kinderen uit tehuizen en hun verzorgers. Vertegenwoordigers van India's Christelijk volksdeel, dat

zo'n 14 miljoen talrijk is. Het is uitzonderlijk boeiend om hen te ontmoeten, om (iets) van hun verhaal te horen en te merken hoe het voelt om christen te zijn in India. Daarover de volgende keer meer. Om te beginnen, over het werk van 'Redt een Kind', waarvan ik ter plekke zéér onder de indruk ben geraakt.

Boekbespreking

J.J. Oostenbrink, Utrecht

Mensenrechten wereldwijd Een gereformeerde politieke visie.

Het onder bovengeciteerde titel verschenen boekwerk(je), is een uitgave van De Vuurbaak te Barneveld. Het verscheen dit jaar als publicatie nr. 61 van de Groen van Prinstererstichting, het wetenschappelijk bureau van het GPV. De auteurs (mr. E. Bos, drs. J. Douma, prof. dr. S. Griffioen, prof. dr. G.J. Schutte, drs. H. Timmermans en drs. J. van Veen) hebben het geschreven „vanuit de overtuiging dat de almachtige God hemel en aarde met alle bronnen van leven en welvaart heeft geschapen” en richtten zich daarbij vooral „op de mensenrechten in het buitenlands beleid”. Het rapport is 119 pagina's dik en verkrijgbaar voor de prijs van f 15,90.

Actueel

Er is, dunkt me, wel enige reden om de auteurs én onszelf geluk te wensen met de verschijning van dit rapport in dit jaar. Aan actualiteit is er zeker geen gebrek. In de maand waarin ik deze recensie schrijf kon men o.a. lezen van

- een minister Bukman, die zich had te buigen over de vraag of de ontwikkelingshulp aan Suriname, destijds na de zgn. decembermoorden gestaakt, hervat kon of moest worden;
- een president Bush, die gesteld werd voor de vraag, in hoeverre en op welke wijze hulp kon worden geboden aan Polen en Hongarije;

– en tenslotte, de herdenking in Parijs van de Franse Revolutie met zijn 'vrijheid, gelijkheid en broederschap'.

Het laatste feit wordt ook in het Woord vooraf expliciet gememo-reerd. Namens het Curatorium van de Groen van Prinstererstichting schrijft J.P. de Vries dat dat Curatorium hoopt dat deze brochure een bijdrage mag leveren aan een even-wichtige herdenking van de Franse Revolutie.

Enkele sterke kanten

Ook afgezien van die actualiteit is er reden voor waardering van deze publikatie. Het geeft in een betrekke-lijk kort bestek een bijzonder veelzij-dige oriëntatie omtrent tal van re-cente ontwikkelingen op het gebied van de grondrechten. De auteurs hebben het zich zeker niet gemakke-lijk gemaakt en tegelijkertijd de pro-blemen op een vrij heldere wijze weten te presenteren. In de eerste vier hoofdstukken komen achtereen-volgens de historische ontwikkeling, hun visie omtrent de in 1979 ver-schenen regeringsnota over de rech-ten van de mens en het buitenlands beleid, een aantal juridische proble-men rondom de mensenrechten en een bijbels-wijsgerige waardering aan de orde, gevolgd door een hoofdstuk over mensenrechten in de praktijk en een slothoofdstuk met samenvattingen en aanbevelingen. Bijzonder lezenswaardig zijn daarbij hun beschouwingen over de rechten van de mens in bijbels perspectief. De in het verleden wel eens al te vlot gehanteerde stelling, dat de rechten van de mens afkomstig zijn van de Franse Revolutie, geboren uit een revolutionair verzet tegen God en gezag, en daarom als zodanig ver-werpelijk, wordt hier gepasseerd. De schrijvers sluiten zich veeleer aan (pag. 76 e.v.) bij wat prof. Verkuyl eens kernachtig onder woorden bracht: „Ook voor de mensenrechten is er slechts één vaste grond, nl. Gods openbaring in Jezus Christus, zijn beloften en zijn eisen” en bij hetgeen prof. Velema in zijn uit 1980 daterende publikatie 'Discussie over de mensenrechten' eens opmerkte: „De mens begint niet met rechten te claimen of eisen te stellen. Hij wordt tot antwoorden geroepen. Hij is de tweede en niet de Eerste”. Wat dat betreft schrijven zij ook te-recht, na vermelding van het feit, dat de Organisatie van de Verenigde Naties op de zgn. Isaiah Hall te New York de woorden uit Jesaja 2 heeft laten beitelten „Dan zullen zij hun zwaarden tot ploegscharen omsme-den en hun speren tot snoeimessen; geen volk zal tegen een ander volk het zwaard opheffen en zij zullen de oorlog niet meer leren”, dat niet laakbaar is die toeëigening van Je-saja 2: 4 als zodanig maar wel, dat die tekst is losgemaakt uit het ver-

band met het daaraan voorafgaande vers: „Want uit Sion zal de wet uit-gaan en des HEREN woord uit Jeru-zalem”.

Dat wil niet zeggen, dat over deze aspecten niet veel meer te zeggen valt dan de schrijvers deden. Men vindt er zeker ook passages in die tot discussie uitnodigen evenals aspecten die men toch wel mist (Zie ook hieronder). Maar voor zover de auteurs tot verder doordenken heb-ben willen prikkelen, zijn zij daar zeker in geslaagd. 'Mensenrechten wereldwijd' biedt in ieder geval ma-teriaal in overvloed en een goed startpunt voor diepgaander beschou-wingen.

Enkele zwakke kanten

Het rapport heeft – welk rapport heeft dat niet? – ook enkele minder sterke kanten. De opbouw lijkt soms niet al te sterk en dat is, dunkt me, vooral het gevolg van het feit, dat men in feite getracht heeft twee vlie-gen in één klap te slaan.

a. Enerzijds is er het streven om aan de 'mensenrechten' – Is het geheel toevallig dat men systematisch spreekt van mensenrechten en ner-gens van de rechten van de mens? – een betere, minder liberale, en meer bijbelse grondslag te geven. Iets, waar overigens alleszins reden voor is.

b. Anderzijds om na te gaan welke nu de rol is, die mensenrechten mogen en moeten spelen in het bui-tenlands beleid. Inzoverre is het ook het resultaat van een poging om van bijbelse noties uitgaande een cor-rectie aan te brengen of een ant-woord te geven op de door de rege-ring in 1979 uitgebrachte nota 'Men-senrechten en buitenlands beleid'. Beide doeleinden staan natuurlijk niet los van elkaar. Niettemin zou men wellicht met een tweetal ster-kere betogen zijn gekomen, indien men beide vragen in twee geschei-den rapporten had pogen te beantwoorden. Wellicht waren beide vraagstukken dan ook nog iets beter uit de verf gekomen. Wellicht was dan het accent ook iets minder ko-men te liggen op de grote hoeveel-heid informatie, die in het rapport wordt aangereikt en iets meer op de antwoorden zelf.

Een andere minder sterke kant van het geheel lijkt me te liggen in de afgrenzing van de hier genoemde 'mensenrechten'. Zo wordt op pag. 64 in een paragraaf 'Niet in de ver-dragen voorkomende of onderge-waardeerde mensenrechten' als 'mensenrecht' ook genoemd het verbod van willekeurige en oneven-redige belastingen en de rechtsze-kerheid en de deugdelijkheid van bestuur, deze laatste met verwijzing naar artikel 43 van het Statuut van het Koninkrijk der Nederlanden. Aan dat laatste voorstel wordt dan nog even vastgekoppeld de stelling dat

het terwille van de rechtszekerheid gewenst is dat alle wetten niet door alle rechters in allerlei procedures worden getoetst maar door speciale instanties, zoals constitutionele ho-ven of de 'Kroon'. Nu werd in het verleden zeker al te gemakkelijk uitgegaan van een toch vrij water-dichte grensafscheiding tussen grondrechten en andere rechten. Toch vraag ik me af of hier de slag-bomen niet al te gemakkelijk om-hoog zijn gegaan en of men de con-sequenties van het geheel wel ge-heel heeft doordacht. Uiteraard zal iedereen geporteerd zijn tegen wille-keurige en onevenredige belastingen en voor rechtszekerheid en een deugdelijk bestuur. Het is ook een goede zaak dat de wetgever zich bij het uitvaardigen van wetten duidelijk voor ogen stelt wat nu wel en wat nu niet in een wet kan en moet worden vastgelegd. We hebben ook al al te veel wetten, die bleken 'niet te wer-ken'. Maar of de hier gemaakte grensoverschrijding, zeker ook in het licht van de voorgestelde toet-sing, echt te bepleiten valt waag ik te betwijfelen. Interessante discussie-punten worden hier echter zeker wel aangedragen.

Tenslotte

Ik merkte al op, dat het rapport sti-muleert tot verder doordenken van de grondrechtenproblematiek. De ontwikkelingen staan ook sindsdien bepaald niet stil. Van het onlangs verschenen boekwerk 'Algemene leerstukken van grondrechten naar Nederlands Constitutioneel Recht' van prof. M.C. Burkens hebben de schrijvers uiteraard geen kennis kunnen nemen. Het omgekeerde gaat eveneens op en wanneer laatst-genoemde schrijver – oud-lid van de VVD-fractie uit de Eerste Kamer – van bovengenoemd rapport kennis had kunnen nemen, zou dat ook tot een nuttige verbetering en verrijking van zijn boek hebben kunnen leiden. Wat wel merkwaardig is, dat in het rapport in het geheel geen enkele verwijzing voorkomt naar het in 1985 voor de Calvinistische Juristenver-eniging uitgebrachte preadvies van prof. mr. A. K. Koekoek, getiteld 'De onderlinge verhouding van grond-rechten', te meer, omdat ook deze in zijn beschouwingen van het geopen-baarde Woord Gods wilde uitgaan. Het vorenstaande – er zou nog wel wat meer over te zeggen zijn – neemt overigens niet weg, dat een ieder, die ook maar enigszins in deze materie is geïnteresseerd, er goed aan doet het boek(je) aan te schaffen, zodat zij of hij het ook zelf kan lezen. Voor wat ter overdenking geboden wordt, is de prijs géén geld.

Alex Boshuizen, Grand Rapids/Houten

Een ervaring uit Grand Rapids

Iedere keer als ik meneer Mc Cormick (niet zijn echte naam) opzocht wilde hij dat ik met hem bad. Ik kon er eerlijk gezegd niet zo goed hoogte van krijgen, want het was moeilijk om een gesprek op gang te houden en ik was er nooit helemaal zeker van of hij het op prijs stelde als ik hem opzocht. Maar als hij als ik wegging mijn hand beetpakte, en zei dat ik met hem moest bidden, dan wist ik weer dat ik snel terug moest komen. Na een week bijna dagelijks een bezoek bij hem te hebben gebracht begon hij eindelijk te praten. Over zijn moeite om te bidden, omdat hij toch wel wist dat God niet naar hem zou luisteren. Hij was ernstig ziek en had nooit met God gerekend, en nu was het te laat. Dat was in het kort zijn verhaal. Ik had intens medelijden met hem. We zijn nooit te laat om bij God te komen, maar wat een pijn en angst als je dat niet durft toe te eigenen. En het was waar, zijn leven was niet zo best, en dat was voor het grootste deel zijn eigen schuld. Maar eindelijk begon hij dan te vertellen over de scheiding van zijn eerste vrouw, om niets. Over de eenzaamheid die hij op die manier over zijn kinderen bracht. Over zijn drinken en mishandeling, ook van zijn tweede vrouw, die hem als christin toch het goede voorbeeld had gegeven. Maar hij had niet geluisterd en was gebleven zoals hij was. En nu lag hij daar, met nieren die niet meer werkten, en een hart dat maar nauwelijks mee kon komen. Niets meer in te brengen. Gelukkig kon ik hem vertellen dat dat ook niet hoeft. Dat we bij God kunnen komen als we niets meer in te brengen hebben, en dat het nooit te laat is voor vergeving. Het was een waardevol bezoek voor me en het raakte me diep.

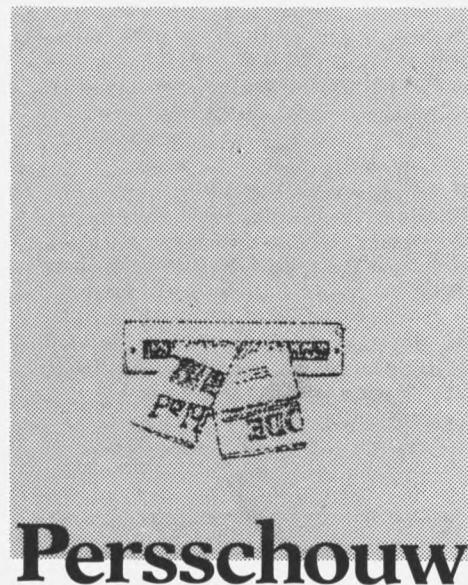
Toch zag ik later pas de zwakke kanten van het gesprek. Voor de Klinisch Pastorale Training die ik hier doe in het kader van mijn studie aan het Calvin Seminary, heb ik een half jaar in een ziekenhuis gewerkt. Eerst drie maanden in een psychiatrisch ziekenhuis, en daarna drie maanden in een algemeen ziekenhuis. Een onderdeel van de training is dat we iedere week een pastoraal gesprek zo letterlijk mogelijk uitschrijven. Dit gesprek wordt dan samen met andere studenten en een begeleider uitvoerig besproken. Zo leerde ik zien dat ik meneer Mc Cormick wel had geholpen om zijn schuld uit te spreken en te belijden, maar dat hij ook heel bang was om te sterven. Dat had uiteraard ook te maken met de schuldbelijdenis, maar er was toch meer angst dan ik

herkende in dit eerste gesprek. Toen ik de volgende keer bij hem op bezoek ging was hij erg moe. Ik verzekerde hem er van dat ik voor hem zou bidden en beloofde snel terug te komen. Toen ik de volgende dag terugkwam bleek hij die nacht te zijn overleden. Het deed me pijn dat hij zijn laatste dagen nog met onzekerheid heeft geleefd. Hij was nog niet in staat geweest om zich de vergeving toe te eigenen. Tegelijkertijd weet ik dat onze zekerheid niet afhankelijk is van wat we voelen, en ik weet dat zijn belijdenis door God gehoord is.

Dit is een van de ervaringen die voor mij deze periode van praktisch werken waardevol hebben gemaakt. Ik heb gemerkt hoe belangrijk het voor mensen in het ziekenhuis is dat er een pastor naast ze staat en naar ze luistert. En ik heb soms met verbazing gezien hoeveel ik voor mensen kon betekenen door er te zijn, te luisteren, een hand vast te houden en te bidden. Het is een bijzonder rijke periode voor me geweest, en ik heb heel veel geleerd. De begeleiding is zeer intensief en staat op een heel hoog niveau. De begeleiders zijn speciaal getraind, en van de 40 uur per week die ik in het ziekenhuis werkte werd er tenminste 10 besteed aan regelrechte begeleiding. Daardoor leerde ik een heleboel fouten zien, en gelukkig ook langzamerhand vermijden.

Inmiddels is de stageperiode achter de rug. De laatste middag was ik voor het laatst met een familie bij hun stervende moeder. We baden dat ze maar spoedig mocht worden thuisgehaald. Het lijden duurde al zo lang, en de patiënt was klaar om te sterven. Toen ik wegliep realiseerde ik me dat ik die familie eigenlijk nog maar drie dagen kende. Toch was het contact intensief. En het is vreemd om dat opeens af te breken. Dat is een gegeven als pastor in het ziekenhuis, maar helemaal als je, zoals ik, er tijdelijk werkt. Tegelijkertijd realiseerde ik me de kracht van het pastorale werk. In de kritieke situaties van het leven kan een mens

niet zonder God, en dan is het belangrijk om er als pastor te zijn. Ik ervaar het als een grote zegen dat ik daar een tijdje midden in heb mogen staan, en dat ik er door heb mogen groeien.

Tot tien tellen

„Ik heb een hand vol klachten”, zegt ze. „Zal ik ze eens allemaal opnoemen?”

Ik schuif wat onrustig in mijn stoel. Ach, heden, daar heb je weer zo'n klaagverhaal!

Ik heb er al wat in mijn leven moeten aanhoren...

Ik zou een hele „bijbel” vol met klaagliederen kunnen schrijven, neem dat maar van mij aan.

Maar ja, wat doe je als het je werk is? Wat doe je, als je geroepen bent om in Jezus' naam klaagverhalen aan te horen? Als niemand, helemaal niemand meer naar je luisteren wil, dan pas ben je écht eenzaam...

„Nou, vooruit”, zeg ik, al mijn moed bij elkaar rapend, „laat maar horen...”

En dan begint ze haar litanie:

„Eerste vinger: mijn werkloze man.

Tweede vinger: mijn darmklachten.

Derde vinger: mijn oogziekte. Vierde

vinger: mijn rumoerige bureu. Vijfde

vinger: mijn jaloerse familie. Ziet u

wel: een hele hand vol!”

Het klinkt bijna triomfantelijk en als

ik goed naar haar gezicht kijk, dan

lijkt het wel alsof ze zeggen wil:

Ziezo, daar heb je niet van terug,

hè?

Ik knik.

„Dat is niet mis”, zeg ik.

„Dat is inderdaad een hele hand vol.

En die andere hand dan, als ik vragen mag?"

„O, dat zijn de zegeningen", zegt ze – en nu is het alsof haar gezicht begint te stralen.

„Wilt u die ook horen."

„Nou, als het niet te veel gevraagd is, wel graag, ja", zeg ik, nog stomverbaasd over deze onverwachte wending.

„Nou, daar gaan we dan. Eerste vinger: dat we nog elke dag genoeg te eten hebben. Tweede vinger: dat we zo'n mooi huis hebben. Derde vinger: dat er altijd mensen zijn die me willen helpen. Vierde vinger: dat ik niet nog veel meer ziektes heb. Vijfde vinger: dat ik aan de andere kant rustige burens heb. Nou, dat is ook precies een hand vol, ziet u wel?"

Ik kan het niet ontkennen.

In stilte kijk ik naar haar beide, naar mij toegestoken handen.

Het zijn twee handen die al heel wat verdriet hebben gedragen. Twee handen die al heel wat tranen hebben weggeveegd. Twee handen die zich vaak tot een vuist gebald hebben. Twee handen die weten wat „leven" is...

„En weet u, wat ik nou zo mooi vind?"

„Nou?", vraag ik.

„Wat er gebeurt als je gaat bidden".

„Als je gaat bidden?"

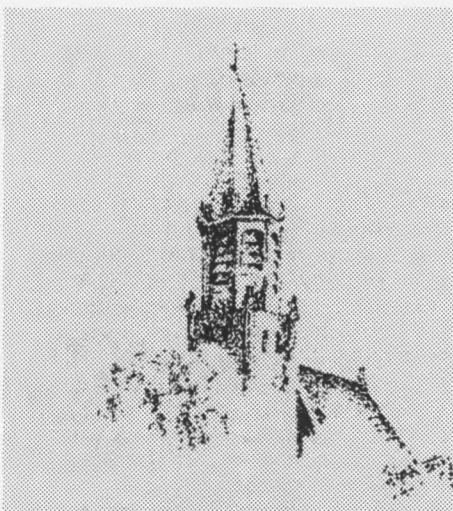
„Ja, als je gaat bidden, dan gebeurt er iets met je handen. Kijk, dan gaat mijn rechterhand, die van de zegeningen, naar de linker, ziet u wel? En dan vouw ik de vingers van mijn rechterhand, die vingers van de zegeningen, tussen de vingers van mijn linkerhand. En dan komen dus eigenlijk al die zegeningen tussen die beroerde dingen in te zitten. Dan houd ik dus eigenlijk die vervelende dingen tégen met mijn zegeningen, als u begrijpt wat ik bedoel. En zo bid ik dan. Dan zeg ik eerst tegen God waar ik over in zit en wat mij pijn doet. Maar daarna tel ik de zegeningen, begrijpt u wel, die vijf van mijn rechterhand. En dan zeg ik tegen God: Dank u wel, Here God, dat ik die andere hand ook nog heb! Die houdt de zaak mooi in evenwicht, vindt u niet? En zo bid ik dan, begrijpt u wel? Ik vouw de zegeningen gewoon tussen de beroerde dingen in. En dan is het net alsof ze niet zo beroerd meer zijn..."

Ik knik opnieuw. Ik vouw mijn handen. En in gedachten tel ik – tot tien.

Dit indrukwekkende en vertroostende artikel troffen wij aan in het bekende evangelisatieblad, de "Elisabethbode". Het zal voor velen veel betekenen!

Enschede

O. Mooiweer

Kerknieuws

Commissie Voorbereiding Landelijke Vergadering 1991

Op de laatstgehouden Landelijke Vergadering der kerken, die te Dron-ten werd gehouden, werd de kerk van Ede aangewezen als samenroeper van de Landelijke Vergadering, waarvan de eerste samenkomst is bepaald op 9 maart 1991.

In verband daarmee verzocht de voorbereidingscommissie alle voor deze vergadering bestemde stukken vóór 1 maart 1990 te zenden aan: Nederlands Gereformeerde Kerk, Commissie Voorbereiding Landelijke Vergadering 1991, p/a Mw. G.F. ter Velde-van der Heide, De Ruyterstraat 6, 6712 DS Ede.

Ned. Geref. Kerk/Chr. Geref. Kerk van Nieuwegein

Het adres van de diaconie luidt: Postbus 550, 3430 AN Nieuwegein.

Stichting Emeritaatsvoorziening (SEV)

De najaarsvergadering met de aangesloten kerken zal dit jaar worden gehouden op zaterdag 25 november in de Jeruzalemkerk, Troosterlaan 65 te Utrecht. Aanvang 10.30 uur.

Ontmoetingsdag

Zaterdag 28 oktober a.s. zal de jaarlijkse ontmoetingsdag zijn voor christelijk gereformeerde en nederlands gereformeerde broeders en zusters in Noord-Nederland. Het thema voor deze dag is 'kerkverlating'.

Jongeren die het contact over geloof, met ouders en kerk verliezen. Gemeenteleden die geruisloos uit het gemeentelven en de gemeente verdwijnen. Die plotselinge schrik bij onszelf, op momenten dat ons geloof in God onzin lijkt in deze wereld, in deze tijd met haar wetenschap, techniek, menselijke mogelijkheden, grote welvaart en zware lijden. Waar komt het vandaan? Op welke zwakheden wijst het ons?

Hoe gaan we ermee om?

Wat heeft God over onze tijd te zeggen?

Wat mogen we van God verwachten? Rondom die vragen willen we elkaar ontmoeten. Een belangrijk deel van de dag is ingeruimd voor gesprek met elkaar over die vragen en problemen.

Sprekers op die dag zullen zijn: ds. H.P. Brandsma uit Badhoevedorp en ds. J.C. Schaeffer uit Apeldoorn.

Vanaf 9.30 uur is er koffie, om 10.00

uur wordt de dag geopend en rond 14.30 uur valt de afsluiting. De ontmoetingsdag wordt gehouden in de Ned. Ger. Kerk in Haren, op de hoek van de P. Wieringastraat en de Lokveenweg. U bent allen hartelijk uitgenodigd voor deze dag.

ONTMOETINGSdag: 28 oktober, 9.30-14.30 uur, Ned. Ger. Kerk Haren: 'Kerkverlating'.

Wij citeren uit het kort verslag van de regiovergadering Enschede-Zwolle van 21 september jl.

Op verzoek van de kerk van Dalfsen besluit de vergadering tot het schrijven van een brief aan de gereformeerde kerk (vrijgemaakt) van Zwolle, met de verklaring dat zij zich distancieert van de in de brochure 'De contacten tussen de gereformeerde kerk en de nederlands gereformeerde kerk te Zwolle' gegeven voorstelling van zaken omtrent ds. J. Schelhaas, onze kerken en ons kerkverband.

Ds. J. van Atten brengt verslag uit van het gesprek dat de commissie op 29 juni jl. met de kerkeraad van Zwolle (scriba Lok) heeft gehad. Er is weinig vooruitgang geboekt.

Ned. Geref. Kerk van Zeist

De kerkeraad deelt u mede dat de bevestiging en intrede van drs. H. de Jong zal plaatsvinden in het Kerkelijk Centrum Zeist-West, de Clomp 33-01 te Zeist in een dienst, die aanvangt om 19.00 uur op 15 oktober a.s.

Ned. Geref. Kerk van Rijswijk/Den Haag-Zuid

In het gebied van deze gemeente (Delft, Rijswijk, Voorburg, Den Haag-Zuid) zijn heel wat kamerbewoners te vinden. Verplegenden, studenten, maar ook jonge mensen die alleen wonen. Sommigen zijn er de hele week, anderen keren in het weekend huiswaarts.

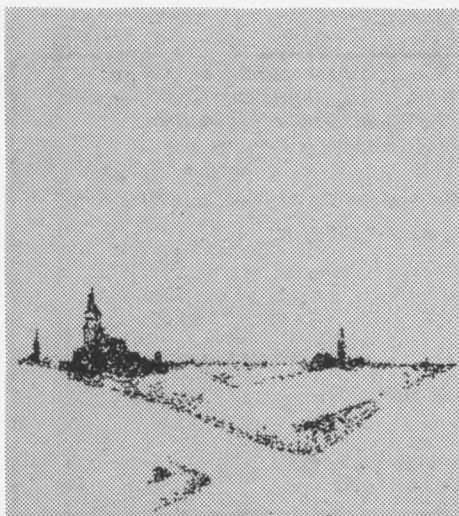
Op zondag 29 oktober, na de dienst van 16.30 uur, belegt de familie Smouter voor hen een 'open huis', om hen eens te ontmoeten. Allen die het aangaat zijn uitgenodigd om dan eerst een maaltijd te gebruiken en daarna verder te praten. Het verzoek is om dat ook door te geven aan

kamerbewoners die geen lid zijn van de gemeente.
W. Smouter, 070-997649.

Ned. Geref. Kerk van Oostzaan

Het scribaat berust bij: S.J.A. de Boer, dr. De Boerstraat 9, 1511 VG Oostzaan. Tel.: 02984-1765.

Uit breder kring

Zendingsappèl en ontmoetingsdag BMZG.

Op zaterdag 4 november 1989 om

14.00 uur zal in het kerkelijk centrum 'De Brug' (Schuylenburgerweg) in Amersfoort een Zendingsappèl worden gehouden, met medewerking van 2 zangkoren. Prof.dr. C. Graafland uit Gouda zal spreken over 'OPWEKKING en ZENDING'. Dr. Theodore Shrinivasagam uit BANGALORE (India), die het thema: 'OPWEKKING TOT ZENDING' zal inleiden.

Het zangkoor 'Deo Juvante' en het kinderkoor 'De Zendertjes' uit Huisen (N.H.) onder leiding van de dirigent Bert Moll en aan het orgel Klaas Jan Mulder zullen aan dit zendingsappèl hun medewerking verlenen.

N.B. De plaats van de bijeenkomst – die om 16.00 u. zal zijn afgelopen – is gemakkelijk te bereiken: via afslag Hoevelaken/Amersfoort of via het openbaar vervoer vanaf het station Amersfoort met buslijn 7 of 8.

Gedurende de morgenuren zal in hetzelfde gebouw de najaarsontmoeting van de BMZG/Interserve plaatsvinden onder het thema: 'BE-MOEDIGING en UITDAGING van de zending: TOEN en NU'.

Na de opening door ds. C. Trouwborst, zal mw. Ans van den Ham, die 20 jaar geleden als eerste pionierster naar India uitging, dit thema inleiden. Daarna zullen er interviews

zijn met zendingswerkers uit Bhoe-tan, Nepal, Pakistan en het Midden-Oosten, terwijl het echtpaar Joop en Janna de Zwaan, die hun arbeidsperiode in Nepal gaan afsluiten over de 'recente bemoedigingen en uitdagingen in Azië' zullen spreken.

Voor nadere inlichtingen kunt u contact opnemen via tel. 03404-13741 van het sekretariaat van BMZG/Interserve, Krakelingweg 10a, 3707 HV Zeist.

P.S. Exemplaren van de muziekcassette (f 20,-) of CD (f 37,50) 'De volken zullen u loven' van genoemde Huizense koren, begeleid door de bekende organist Klaas Jan Mulder, kunnen besteld worden via **glo** 18 60 178 van Chr. Hellinga uit Hilversum, t.b.v. het werk van de BMZG.

Werkgroep Recreatie Lichamelijk Gehandicapten (RLG)

VAKANTIEWEKEN voor LICHAMELIJK GEHANDICAPTEN en OUDERE LEDEN

De werkgroep RLG van de Chr. Geref. Kerken wil u middels dit persbericht mededelen, dat er, doordat enkele gasten hebben afgezegd i.v.m. ziekte of iets dergelijks, enkele

van een leeg bord kan lalitha niet eten . . .

zullen u en wij daar iets aan doen?
u kunt helpen door een financiële adoptie
of met een gift voor een van de vele projecten.

bel onze secretaresse nu!
tel. 03443-2079 (ook 's avonds)

een financiële adoptie kost f 60,- per maand en voor
aanvullende hulp van een kind thuis is f 30,- per maand nodig.
Zonodig kunt u het samen met anderen doen.

U krijgt een foto van het kind.

stichting redt een kind

Secretariaat: Dr. Guépinlaan 23, 4032 NH Ommeren (Gld.)
Postbank: 1599333 t.n.v. Stichting redt een kind te Ommeren.
Bank: ABN-Doorn, rek.nr. 37.73.32.860.

plaatsen zijn vrijgekomen in de vakantieweek van 4-11 november a.s. in het F.D. Roosevelthuis te Doorn.

Hebt u belangstelling of wilt u inlichtingen, dan kunt u terecht bij het Secretariaat van de Werkgroep RLG, p/a postbus 2214, 3440 DE te Woerden, telefoon 03480-225 30.

*Ik loof U die mijn schepper zijt,
die met uw liefde mij geleidt.
Psalm 139*

We zijn blij en dankbaar met de geboorte van

**MARTIJN GERARD
(MARTIJN)**

Wim de Hoop
Sietske de Hoop-van Straten
Diderik

25 september 1989
Koninginnelaan 54
2275 CM Voorburg

Blij en dankbaar delen wij u mee dat wij op 20 oktober 1989 om 13.30 uur hopen te trouwen in het gemeentehuis van Hoofddorp.

Een zegen over ons huwelijk willen wij vragen in een dienst waarin ds. A. van der Dussen zal voorgaan.
Deze dienst vindt 's avonds om half zeven plaats in de (N.H.) Grote Kerk van Lisse, Heereweg 250.

Vanaf acht uur kunt u ons feliciteren in de Nachtegaal van Lisse, Heereweg 10.

TON VOS

STELLA WATTEL

Toekomstig adres: Mendeldreef 39
2163 KA Lisse

Het bestuur van de **Vereniging tot Stichting en Instandhouding van scholen op gereformeerde grondslag te Wezep** vraagt op korte termijn voor de basisschool 'De Meidoorn' een

DIRECTEUR (M/V)

Algemene informatie:

- de basisformatie op 'De Meidoorn' is 5,2;
- gezien de samenstelling van het team geniet een mannelijke kandidaat de voorkeur;
- Voor belangstellenden is een profielschets op aanvraag verkrijgbaar;
- Wezep is een landelijk dorp, gelegen op de Noord-Veluwe.

Van de kandidaat wordt tenminste verwacht dat hij/zij:

- belijdend lid is van de Nederlands Gereformeerde Kerk;
- grondslag en doelstelling van de Vereniging onderschrijft;
- ruime ervaring heeft in het basisonderwijs;
- bereid is eventueel een psychologische test te ondergaan;
- bereid is in Wezep te komen wonen.

Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij de huidige directeur van de school, dhr. H. Berger, tel. 05207-3535, privé 05207-1924 en bij de voorzitter van het bestuur, dhr. J. de Boer, tel. 05207-2717 ('s avonds).

Sollicitaties kunnen worden ingezonden tot 28 oktober 1989 bij de secretaresse van het bestuur, mevr. B. van Oene-Groeneveld, Verl. Kerkweg 49, 8091 EX Wezep.

*„Maar ik vertrouw op U, Here,
ik zeg: Gij zijt mijn God.
Mijn tijden zijn in uw hand.”
Psalm 31:15 en 16a*

In Jezus ontslapen mijn lieve man, onze lieve, zorgzame vader

KLAAS KOEDIJK

geboren op 11 maart 1921.

P. Koedijk-Boomker
Clarie Koedijk
Jan Pieter Koedijk

1625 VC Hoorn, 28 september 1989
Spinner 23

De begrafenis heeft op maandag 2 oktober plaatsgevonden op de Algemene begraafplaats te Hoorn.

De Here heeft tot zich genomen onze broeder

K. KOEDIJK

Dankbaar gedenken wij wat de Here ons in hem gaf.
Hij was voor ons een voorbeeld van trouw, bescheidenheid, rechtvaardigheid en dienstbaarheid.
Ook zijn dienst als ouderling werd door deze gaven gekenmerkt.
Zijn overlijden betekent een open plaats in onze gemeente.
Geve de Here troost aan ons allen, maar bovenal aan zijn vrouw en kinderen.

Namens de kerkeraad van de
Nederlands Gereformeerde Kerk te Hoorn:

Tj. Faber, praeses
J.P.C. v.d. Klis, scriba

Hoorn, 28 september 1989

*„God is ons een toevlucht en sterkte,
ten zeerste bevonden een hulp in benauwdheden.”
Psalm 46:2*

EGBERT VAN FAASSEN

Emmen, 28 februari 1921 - 's-Gravenhage, 2 oktober 1989
registeraccountant
officier in de Orde van Oranje-Nassau
sedert 1979 weduwnaar van Fenny Heuvig
sedert 1987 weduwnaar van Bé van der Elst-Dijkhuis

Zijn liefdevolle trouw en zijn wijs inzicht staan in ons geheugen gegrift.

Erik van Faassen
Anna van Galen

Sjoerd van Faassen
Lize van Faassen-Herlaar

Egbert van Faassen
Mechelien Jansen

Martijn van Faassen
Marcella Bos

Correspondentie-adres:
Waltoren 28, 3811 PB Amersfoort

Wij hebben hem vrijdag 6 oktober begraven bij onze moeder op de begraafplaats Westduin, Ockenburghstraat 27, Loosduinen.